

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 4 Sayı: 16

Volume: 4 Issue: 16

Kış 2011

Winter 2011

KIBRIS TARİHİNİN BİLİNMEYEN BİR SAYFASINDA KIBRIS'IN UNUTULAN ASKERLERİ VE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KIBRISLI KATIRCILAR

THE FORGOTTEN SOLDIERS OF CYPRUS IN AN UNKNOWN PAGE OF CYPRUS HISTORY AND CYPRIOT MULETEERS IN WORLD WAR II

Ulvi KESER*

Özet

İkinci Dünya Savaşı süreci her ne kadar Kıbrıs adasını savaşın içine doğrudan çekmemiş olsa da savaşın devam ettiği günlerde ekonomi ve sosyal hayatta savaşa bağlı sebeplerle ortaya çıkan sıkıntılar yanında gerek Kıbrıslı Türkler gerekse Kıbrıslı Türklerin bundan doğrudan etkilendikleri görülür. İngiltere her ne kadar savaşın başında adada yaşayanları ikinci sınıf vatandaş olarak değerlendirip onları farklı bir sınıflandırmaya alsada insan ihtiyacının artmaya başlamasıyla birlikte Kıbrıslıları cephelere gönderebilmenin yollarını aramaya başlar. Bunun hemen ardından Kıbrıslı Türklerin cephe gerisinde lojistik malzeme taşımak için görevlendirilen ve katırlarla sevkıyat yaptıkları için katırcı olarak nitelendirildikleri yeni bir sınıf ortaya çıkar. Katırcılar ayrıca terzi, telefon operatörü, aşçı gibi mesleklerde de ön plana çıkarken şiddetlenen savaşla birlikte onlar doğrudan cepheye de sürülürler ve trajik son da kendiliğinden ortaya çıkmaya başlar. Bu bilimsel çalışma Kıbrıs adasından katırcı olarak askere alınan ve pek çoğu dünyanın farklı cephelerinde savaşırken hayatını kaybeden veya esir düşen Kıbrıs Türklerine kesitsel bir bakış sunmak üzere hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Katırcılar, İkinci Dünya Savaşı, Savaş Esiri, İngiltere

Abstract

Despite the fact that WWII has appeared to be out of Cyprus island, it is certainly evident that both Greek Cypriots and Turkish Cypriots due to the economical and social problems during the fierce days of the war were affected a lot. The British government which classified the people living on the island as second-class people in the very beginning of the war started looking for the ways to enlist those above-mentioned people when faced with the lack of personnel in the fronts. Then a new military branch named Muleteers whose duty was to carry the logistics to the fronts via the mules appeared. The muleteers also were given assignments as the tailor, cook, telephone operators etc., but were directed to the very fronts when the war got worse and worse. This also brought the tragical end of those unfortunate Turkish Cypriots. This scientific study was prepared so as to get a profile glance at Turkish Cypriots who mostly lost their lives in the fronts or were taken as the POWs.

Key Words: Cyprus, Muleteers, WWII, POWs, England

Giriş

Tarihin her döneminde sorunlar ve göçler adası olarak anılmış olan Kıbrıs adası bu nitelemelere aynı şekilde İkinci Dünya Savaşı döneminde de sahip çıkmıştır. Adanın idaresini elinde tutan İngiltere savaşa pek çok farklı cephede dâhil olduğunda adanın durumu sosyal ve ekonomik hayat açısından belirsizliğini korumaktadır ve daha sonraki süreçte İngiltere'nin uyguladığı bilinçli bir stratejiyle bundan sonuna kadar istifade ettiği görülecektir. Savaş öncesi dönemde her ne kadar Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumlar, İngiliz idaresi altında yaşıyor olsalar da birbirinden tamamen farklı sosyal, tarihi, demografik ve kültürel değerlere bağlı iki toplum olarak yaşamaktadırlar ve Kıbrıslı Türklerin yönü de hep Toroslara ve

* Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Müdürü, ulvi.keser@atilim.edu.tr, ulvi.keser@gmail.com

anavatan olarak kabul ettikleri Türkiye'ye dönüktür ve bu durum esasında 20 Temmuz 1974 tarihine kadar da aynı şekilde devam eder. Türkiye'nin Kıbrıs Türklerine olan ilgisi ise daha savaş öncesi dönemde de aynı hassasiyetini korumaktadır ve Türkiye adadaki konsolosu vasıtasıyla olup bitenler konusunda ayrıntılı raporlar almaktadır (BCA.030.10.130.28.19). Bu durum özellikle Yunanistan'ın önce İtalya ve hemen ardından Almanya'nın işgale uğraması sonrasında bu ülkeden kaçan Yunanların Türkiye'ye sığınmaları ve daha sonra da Kıbrıs adasına gitmeye çalışmaları sürecinde daha da yoğunlaşarak devam eder. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber Kıbrıs adası başlangıçta savaşın dışındaymış gibi görünse de adanın diğer Akdeniz ve Ege adaları gibi İtalyanların ve Almanların hava saldırılarına maruz kalması üzerine Kıbrıs'ta da savaşla ilgili tedbirler alınmaya başlanır. Özellikle İtalya'nın Almanya'nın yanında savaşa henüz girmediği süreçte Akdeniz ve Ortadoğu'da bir hareketlenme de söz konusu değildir (The London Gazette, 13 Haziran 1946). Savaşın giderek şiddetlenmesi ve genişleyerek Akdeniz'i de etkisi altına alması, hemen ardından Yunanistan'da Büyük Açlık Dönemi adı verilen trajik bir sürecin başlamasına neden olacak Yunanistan'ın Almanya tarafından işgal edilmesi, daha sonra tehlikenin İngiltere'nin stratejik bir askeri üs olarak kullanmayı planladığı Girit'e de sıçraması ihtimali Kıbrıs için de tehlike çanlarının çalmasına neden olur. Bütün bu yaşanan olumsuz gelişmeler İngiltere tarafından devamlı takip edilmekle birlikte o güne kadar İngiltere tarafından ihmal edilmiş, unutulmuş ve göz ardı edilmiş Kıbrıs adasındaki insan kaynaklarından istifade etme düşüncesi İngiltere'nin adayı hatırlamasına neden olur. Savaş öncesi dönemde adaya hiçbir askeri ve lojistik yatırım yapmayan ve adayı savaş boyunca askeri bir üs olarak kullanmayı da planlamayan İngiltere özellikle askeri personel açığının cephelerde gittikçe büyümeye başlaması ve bu açığın zamanında kapatılamaması üzerine farklı arayışların içine girer (Ali Tilki, 10 Temmuz 2003). İngiltere'nin bir anda askeri stratejik planlarını değiştirmeye başlaması ve Kıbrıs adasını ön plana çıkartan planlamaların kaynağında ise Girit'in Almanlar tarafından işgal edilmesinin ardından Kıbrıs'ın da işgal edilebileceği korkusu ve İngiltere'nin Akdeniz'deki stratejik üstünlüğünü kaybetme endişesi söz konusudur; ancak İngiltere'nin korktuğu olmaz ve Almanya Doğu Akdeniz'de ileri bir askeri harekât planlaması içine girmezler ve askeri harekâta müracaat etmezler.

İngiltere savaşla ilgili yeni stratejiler geliştirirken adadaki ekonomik hayat hiç de parlak değildir ve özellikle bütün dünyayı kasıp kavuran 1929 ekonomik buhranından darmadağın çıkmış olan Kıbrıs'ta neredeyse tamamı tarım ve hayvancılıkla geçinmeye çalışan, bazıları da özellikle Lefke'deki maden ocaklarında çalışan insanlar büyük bir yoksulluk ve sefalet içindedirler ve ekonomik sıkıntılar da had safhadadır. Tam da bu noktada bu durumu son derece iyi değerlendiren İngiltere ise adadaki İngiliz Valiliği vasıtasıyla yerel gazetelere ilanlar vererek insanların kafasında soru işaretleri oluşturmaya ve akılları karıştırmaya başlar. Bu sıkıntılı dönemde İngilizlerin Kıbrıs'ta Türk ve Rum gazetelerine verdikleri ilanlar adada yaşayanlar için başlangıçta en azından ekonomik anlamda tam bir kurtarıcı gibi düşünülmeye başlanır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde İngiltere'nin unuttuğu bir yer olan adadaki insan kaynaklarından istifade etme düşüncesi İngiltere'nin böylece adayı bir anda hatırlamasına neden olur. O güne kadar "ırkçı" bir yaklaşım sergileyerek İngiltere'de askere yazılmak isteyen Kıbrıslıları "koyu derili Kıbrıslılar" olarak niteleyerek askere alınmalarına müsaade etmeyen ve reddeden İngiltere, artan asker ihtiyacını karşılayabilmek için bu kuralları "riske atarak" Kıbrıslıları da askere almaya başlar (Asmussen, 2004:141). Özellikle İngiltere Kraliyet Hava Kuvvetleri, Kıbrıslıların gönüllü olarak askere yazılmaları konusunda büyük itirazlar göstermektedir. Askeri ve teknik sırların bu insanlara güvenilmeyecek kadar önemli olduğunu düşünen ve bu fikirlerinden de taviz vermeyen İngiliz yetkililer bu şekilde Hava Kuvvetleri'ne yazılmaya çalışan Kıbrıslıların Kara Kuvvetleri'ne yönlülmeleri konusunda bir çözüme varırlar ve bunu uygulamaya geçirirler. Özellikle Kraliyet Hava Kuvvetleri, Kıbrıslıların katırcı asker olarak orduya girmeleri konusunda çekinceler ortaya sürmekte ve tereddüt göstermektedir. Askeri ve teknik sırların İngiliz ordusuna gönüllü olarak da girmiş olsalar bu insanlara güvenilmeyecek kadar hassas ve önemli olduğunu düşünen İngiliz yetkililer bu şekilde Kraliyet Hava Kuvvetlerine yazılmaya çalışan Kıbrıslıların, Kraliyet Kara Kuvvetlerine yönlülmeleri konusunda bir çözüme varır ve bunu uygulamaya geçirirler. İngiltere Kıbrıs'ta yaşayan insanlarla ilgili düşüncelerinde böyle ani değişiklikler yaptıktan ve kendince çözümler bulduktan sonra hemen sonra bu insanların askere yazılmaları için derhal harekete geçer ve bunu başarabilmek için de yoksulluk ve sefalet içindeki Kıbrıslılara karşı öncelikle ekonomik sıkıntıları sonuna kadar değerlendirmeyi tercih eder (İzmen, 2005: 61);

“...İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği 1 Eylül 1939'dan sonra Kıbrıs'ta bütün hizmet sektörleri kapanmış, savaş nedeniyle tarım ürünlerinin ihracı durmuş ve her tarafta işsizlik, fakirlik ve geçim sıkıntısı çekiliyordu. Tek açık iş sahası askerlikti. Günde 12 kuruşa askere kayıt yapılırdı...”

Askere yazılmak veya adadan göç etmek alternatifleri arasında sıkışıp kalmış, askerlik yükümlülüğü altında olmayan ve savaş konusunda bilgisi de bulunmayan insanlar böylece sonu hiç de iyi bitmeyecek bir maceraya sürüklenirler (Demirağ,1999:9);

“...CMC'ye bağlı Lefke madeninde kazma sallayan işçilerdik hepimiz. Kıbrıs'ın her yanından üç beş kuruşluk ekme parası için bu küçük maden ve portakal kasabasına toplanmış emekçilerdik. Bir Amerikan şirketi işletiyordu madeni. Türk'ü, Rum'u, evlisi bekârı, yaşlısı genciyle bir sürü insandık. En kabadayımızın gündeliği yarım şilini, altı kuruşu geçmezdi o yıllarda. Geçim zordu, iş ağırdı, gündelikler düşüktü; ama bir işimiz vardı hiç değilse. Oysa savaş demek işsizlik demektir. Kıtık, yokluk, karaborsa demektir. Bir takım açığözlerin köşeyi dönmesi, bizim gibilerinse hâpı yutması demektir. Evet, savaş bizden çok uzaklardaydı şimdilik ve çok uzaklardaki savaştan bize neydi? Ama hiç belli olmazdı...”

Savaş ekonomisinin yoğun olarak yaşandığı günlerde Kıbrıs Valiliği tarafından adadaki bütün maden ocaklarının kapatılması yönünde bir karar alınır ve yüzlerce Kıbrıslı da bir anda işsiz güçsüz olarak ortada kalırlar. O güne kadar kendileri için iş ve gelecek garantisi olarak nitelendirdikleri maden ocaklarının kapatılması adanın her yanında anında etkisini gösterir. Başta Lefkoşa olmak üzere pek çok yerleşim merkezinde dükkânlar kapanmaya, karaborsa yanında fahiş fiyatlarla satılan ürünler ortaya çıkmaya başlar. CMC isimli madencilik şirketi tarafından işletilmekte olan Mathiadis, Mıtsero, Poli'deki bakır madenlerinin kapatılmasıyla beraber insanlar açıkta ve açlıkla baş başa kalırlar. İşlerini kaybeden ve yapacak başka da bir işi olmayan insanların köylerine dönmelerinden hemen sonra Kıbrıs'ın bugün de en önemli ihraç maddeleri olan narenciye, zeytinyağı, harnup ve şarap gibi ürünlerin yurtdışına çıkışı da bir anda sona erer (Ali Tilki, 10 Temmuz 2003). İhracatın kısıtlanması, İngiltere tarafından adada uygulanmaya başlayan sıkıyönetim yasaklamaları ve ihracatın da neredeyse yasaklanma noktasına gelmesiyle zaten son derece güç şartlarda üretilmeye çalışılan mahsul elde kalmaya başlar. Üretimin paraya çevrilememesi çarşıda piyasanın dönmemesine neden olduğundan dükkânlar kapanmaya başlar. Ekonomik sıkıntılar, parasızlık, işsizlik, açlık tehlikesi, fahiş fiyatlar ve karaborsanın kaçınılmaz sonucu olarak Kıbrıslılar için neredeyse yapacak hiçbir şey kalmamıştır ve insanlar bu şartlar altında karınlarını doyurabilmek ve ailelerini geçindirebilmek amacıyla askere yazılmaya başlarlar (Ali Tilki, 10 Temmuz 2003);

“...Paralı dediğimiz şey neydi zaten, 1 şilindi günde. 1 şilin de bir şeye benzerdi yani. Ben o zaman para için gitmedim yani. Ama nedir savaşın başlamasıyla, İngiliz hükümeti çok kurnazdır. Bütün işyerlerini, maden ocaklarını, yani nerede vardysa böyle toplu işyerleri hep onları kapattı. Hiç kimse iş bulamaz, parasız gezer, bütün ticaret malları satılamaz oldu, ihracat durdu. Herkesin mahsulü dallarda kaldı, ağaçta kaldı. Açlık herkesi böyle bu yola sevk etti. Onun için evliler de çok katılırdı bu savaşa, bekârlar biraz daha az...”

Bu şekilde askere yazılan Kıbrıslı Rumlar ve Türkler İngiliz ordusunun savaşa katıldığı farklı cephelerde katırlarla lojistik malzeme taşımak ve siper kazmak üzere katırcı ve kazmacı olarak askere yazılırlar ve cephe gerisinde görev yapmaya başlarlar; ancak daha sonraki günlerde bu askerlerin neredeyse tamamı doğrudan cephelere sürülecekler ve pek çoğu dünyanın farklı yerlerinde hayatını kaybedecektir.

Kıbrıslı Türk ve Rumların Askere Yazılmaya Başlamaları

Kıbrıslıların gönüllü olarak askere yazılacağı konusu İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesinden hemen sonra Lefkoşa'da acilen toplanan Meşveret Meclisi'nde Kıbrıs Valisi ve Sıkıyönetim Komutanı Vali Sir William Denis Battershill tarafından açıklanır. Yapılan açıklamada İngiliz ordusunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere Mısır'daki İngiliz birliklerinde görev yapmak üzere 500 Kıbrıslı askerinin gönüllü olarak göreve çağırılacağı belirtilir (Vakit, 26 Nisan 1939). Yapılan bu açıklamayla askere alınacak 500 kişinin kasabalara göre dağılımı da Lefkoşa; 160, Girne; 32, Mağusa; 100, Larnaka; 63, Leymosun (Limasol); 80, Baf (Kasaba); 65 şeklindedir (CVA, 1999:14). Kıbrıs'taki İngiliz Valiliği asker alma faaliyetlerini o kadar güzel, olumlu ve çekici bir hale getirmekte ve insanlara günün şartları içerisinde o kadar çekici şartlar ileri sürmektedirler ki asker yazılmak isteyenler arasında büyük bir kesimin neredeyse

savaş ortamına gideceğini, belki de cephelerde hayatını kaybedeceği veya esir düşeceği gibi gerçekleri unutmamasına da neden olur. Kıbrıs'taki Asker Alma Dairesi tarafından verilen ilanlarla askere alınacaklarda aranan vasıflar da belirtilir (Vakit, 26 Nisan 1939);

“Gönüllü Asker Olacaklar için Mühim Malumat

1. Her kazadan yazılacak olan gönüllü miktarı o kazanın nüfusu nispetine göre olacaktır.
2. Eğer bir kaza kendine düşen adedi dolduramayacak olursa, bu hisse ve adet başka bir yer tarafından telafi edilecektir.
3. Muvakkat boşluk adedi ve hissesi; Lefkoşa 160, Girne 32, Mağusa 100, Larnaka 63, Leymosun 80, Baf 65
4. R. A. S. C. ye kaydolunan adamların teknik ve talime ihtiyaçları olduğundan bir defada ancak muayyen adet yeni asker kaydedilecektir. Bu adet her üç haftada bir olmak üzere 50–100 gönüllüdür.
5. İlk yazılmaların iki veya üç hafta zarfında olmaları muhtemeldir. Kaydolunmuş bulunanlar kayıt müddetlerinden takriben 10 gün sonra Mısır'daki R. A. S. C. Kıbrıs Kolu'na birleşmek için hareket edeceklerdir.
6. Mısır'a hareket edecek olanların hareket etmeden evvel aşılınması, elbise verilmesi, teçhiz edilmesi için Lefkoşa Gönüllü Askeri Karargâhı karşısında muvakkat bir kamp kuruluyor.
7. Lefkoşa'dan hariç şehirlerde bulunan kaydolunmuş gönüllüleri Lefkoşa'ya nakil için ücret alınmayacaktır.

İşaret:- Gönüllü kaydı muamelesi yapılmaya kadar aradan biraz zaman geçeceğinden, bu gibi gönüllülerin nereye müracaat edecekleri matbuat veya posta ile bildirilinceye kadar normal vazifelerine devam etmeleri lazımdır.”

İngiliz Valiliği tarafından adada Kıbrıslı Türklere yönelik askere alma girişimlerine paralel olarak Kıbrıslı Rumlara yönelik olarak da askere alma kampanyaları düzenlenmektedir. İngiltere daha sonraki süreçte bu durumdan da istifade etmesini bilecek ve Türklere Rumlar arasındaki çatışma ortamını alevlendirecek girişimlerde bulunarak daha çok insanın askere yazılmasını sağlayacaktır. Konuyla ilgili olarak Rumca gazetelerde de ilanlar çıkmaya başlar ve Kıbrıslı Rumlar da asker olmaya çağrılırlar (Aneksartitos, 8 Eylül 1939). Öte yandan her ne kadar İngilizler tarafından yapılan ‘Yunanistan’a yardım etmek, özgür Kıbrıs adasına yardım etmektir.’ propagandası geçerli olsa ve Kıbrıslı Rumlar adanın bir gün kendilerine verileceği ve Yunanistan’a ilhak edileceği inancını taşıyacakları da zaman zaman ‘Kıbrıslı Rumların orduya yazılmalarında ideolojik unsurların sosyal ve ekonomik unsurlarla mukayese edildiğinde en azından ilk başlarda bu durumun son derece büyük bir önem taşıdığı’ vurgulanır (CVA, 1995:28). İngiltere böylece Kıbrıslı Rumlara asker yazıldıkları takdirde Alman işgalindeki Yunanistan’a yardım edecekleri düşüncesini dayatmaya başlar ve savaş sonrasında Kıbrıslı Rumların mükâfatlandırılacağı söylentilerini yayar (Ali Tilki, 10 Temmuz 2003). Tıpkı Birinci Dünya Savaşı sürecinde olduğu üzere adanın bir gün Yunanistan’a verileceği umudunu taşıyan Rumlar da böylece askere yazılmakta tereddüt etmezler. O güne kadar ada sathında askerlik konusunda hiçbir kısıtlama ve mecburiyet getirmeyen İngiltere hükümeti yaptığı duyurularla askere alınacaklarda aranan vasıfları ve hangi şartlarda askere alınacaklarını da ada halkına duyurur (Söz, 9 Eylül 1939);

“... Kraliyet hükümeti Kıbrıs gençlerinden 500 kişinin askere alınması için salâhiyet vermiştir. Bu askerler Britanya hükümetinin resmi askerleri olacak ve Royal Army Service Corps Cyprus Section unvanını taşıyacaklardır. Bu askerler 3 sınıfa ayrılmaktadır:

1-Şoförler ve makinistler ki bunlar Kıbrıs bölüğünün umumi hizmetlerinde istihdam edileceklerdir.

2- Kâtipler (Bunların şoför veya makinist olmasına lüzum yoktur.)

3- Aşçılar (Bunların da şoför veya makinist olmasına lüzum yoktur.)

Bu kayıt iş şimdiki ahvelden dolayıdır ve kaydedilenler kaydedildikten kısa bir müddet sonra harice, ihtimal ki Mısır'a sevk edileceklerdir. Bu vazifeye kaydedilecek kimselerin haiz olması lazım gelen bir takım evsaf vardır;

a- Kıbrıslı ve İngiliz tabası olmak, 18 yaşını bitirmiş ve 30 yaşını geçmemiş olmak

c-Evli olmamak, İngilizceyi konuşabilmek ve otomobil kullanmaya muktedir olmak.

Maaş ve tahsisat nispeti müzakere altındadır ve bu kayıt vazifesiyle mükellef olan hususi memur geldiği zaman ilan edilecektir. Kaydedilen kimseler maaşlarını resmen tanındıkları günden itibaren alacaklar, kaydedildikleri günden değil. Kral askeri hizmetlerinde bulunacak kimseler aşağıdaki imtiyazlara malik olacaklardır;

1. İyi maaş ve tahsisat, bedava yiyecek, oda, yatak, vs.

3. Elbise, üniforma ve hastalandığı zaman meccani doktor ve tam maaş (Şu şartla hastalık kendi hatası yüzünden olmasın.) ve meccani diş tedavi.

Bu hizmetlere kaydedilmek isteyenler kaza komiser dairesinden bir form alıp doldurduktan sonra aynı daireye iade edeceklerdir.”

Her ne kadar zorlama olmadığı ifade edilse de gönüllü askere yazılma faaliyetlerinin perde arkasında o dönemde Kıbrıs'ta yaşanan işsizlik ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluk söz konusudur. Bu kadar sıkıntılı günlerin yaşandığı, İkinci Dünya Savaşı'nın bu gergin döneminde İngiltere'nin Kıbrıs'ta iyi bir maaş, yiyecek, giyecek, doktor garantisi vererek böyle bir kampanya başlatması sonucunda yüzlerce genç askere yazılabilmek için ilgili büroların önlerinde uzun kuyruklar oluşturmaya başlarlar (Kemal Mişon, 12 Temmuz 2003);

“Yıl 1941. O zaman Kıbrıs tabii İngiliz müstemlekesi ve ararlar Kıbrıs'tan asker yazsınlar diye. Ben de asker yazılmak istedim. Annem çok karşı çıktı, çabaladı durdu asker yazılmayayım diye ama ben yine de asker yazıldım.”

Kıbrıs'ta beklemedikleri bir taleple karşılaşan İngiltere hükümeti askere alma faaliyetlerini mümkün olduğunca sıkı bir kontrol ve denetleme mekanizması içerisinde ve kılı kırk yarmak suretiyle yapmaya başlarlar. Özellikle sıkıcı Kıbrıs adasından çıkarak Avrupa, da, Afrika'da ve dünyanın farklı noktalarında macera yaşamak isteyen Kıbrıslı gençler, Ali Tilki'nin de yaptığı üzere bir şekilde yaşlarını büyütme suretiyle askere yazılmanın yollarını ararlar. 18-42 arası yaş sınırı olması nedeniyle bu yola başvuranların sayısı hiç de az değildir (Ali Tilki, 10 Temmuz 2003);

15 Ağustos 1922 Lefkoşa doğumluyum... Asker yazılmak için de elimden geleni yapıyordum ama maalesef yaşımız küçük ve boyumuz da kısa. Bizim rahmetlik ihtiyar babamı ve Lefkoşa'daki arkadaşı Yoğurtçu İsmail'i alıp muhtarın dükkânına götürüp parmak basmak suretiyle yaşımı 1 yaş yükselterek 17'den 18'e çıktım ve yaş kâğıdı aldım. Ancak yine de askere almadılar beni ve orada Çokolet çavuş diye bilinen kişi beni “Burası okul mudur bree?” diyerek kovaladı. Ben tabii vazgeçmiş değilim. Bir gün benim iki misli boyumda bir İngiliz çavuşu gördüm ve İngiliz yanında çalıştığım için birkaç kelime İngilizce biliyorum. Hemen yanına gidip ‘Me, I want soldier. This çavuş, you boy, go go.’ dedim. Derdimi anladı hemen. Beni hemen Woosley Barracks'e götürdüler. Muayeneden sonra Kur'an'a el bastırıp Türk tercümanların yardımıyla yemin ettirdiler. Kraliyet ailesine, savaşaçağıma dair yemin ettirdiler. Yeminden sonra bana ‘Şu andan itibaren askersin. Kaçamaklık edemezsin. Yaptığın takdirde nerede olursa olsun yakalanırsın ve cezan büyük olur.’ dediler. Saçlarımızı kestiler ve pazartesi gününe kadar izin verdiler. Zaten saçlarımızın kesildiğini görenler asker olduğumuzu hemen anlardı.”

Öte yandan aynı günlerde yeni Kıbrıs Valisi Sir William D. Battershill de göreve başlayacaktır ve 1896 doğumlu olan Vali Battershill, 10 Ağustos 1939 tarihinde Kıbrıs'a gelerek göreve başlar. 1935-1937 yılları arasında yine Kıbrıs'ta Müstemleke Müsteşarı olarak görev yapan yeni vali 1937 yılında Filistin hükümeti baş müsteşarlığı görevine getirilmiştir. Kıbrıslılar savaş döneminde ondan çok şey beklemektedirler (Kıbrıs Postası, 11 Ağustos 1939);

“...Kıbrıs'ta muhtelif cemaatler yaşamaktadır. Bu cemaatleri adilane ve iyi idare edilmesi ehliyetli ve çok çalışkan insanlara nasip olmaktadır. Cesaret ve çalışkanlıkla beraber daha birçok iyi vasıfları üzerinde toplayan Battershill gibi yüksek bir idarecinin Kıbrıs Valisi olmaları hepimizi sevindirmektedir. Yeni valimizin Kıbrıs'ın refah ve terakkisine çalışacağına ve bu büyük işi başaracağına Kıbrıslıların itimatları vardır. Merkezi hükümet de biliyor ki Kıbrıs'ın yardıma ihtiyacı vardır. Ve gerek Kıbrıs hükümeti ve gerekse merkezi hükümet de biliyor ki Kıbrıs'ın terakki ve inkişafı için tabii ve zirai menbaalarının layıkı veçhile işletilmesi, çiftçinin ve işçinin kalkındırılması lazımdır. Yeni valimize sırf beyanı hoşamedi etmek vesilesiyle yazdığımız bu kısa yazıda Kıbrıs'ın ihtiyaçlarının nelerden ibaret olduğunu ve ne gibi işler yapılması lazım geldiğini saymaya lüzum görmüyoruz. Çünkü yeni vali Kıbrıs'ın yabancısı değildir ve bu ihtiyaçların nelerden ibaret olduğunu pekiyi biliyorlar. Ekselans Battershill'i Kıbrıs, sinesinde görmekle büyük bir iftihar ve sevinç duymaktadır. Vakit, halkın bu sevinç ve iftiharına büyük bir samimiyetle iştirak etmekte ve bundan dolayı derin bir haz duymaktadır.”

Yeni Kıbrıs Valisi Battershill'in adaya gelmesi dolayısıyla özellikle Lefkoşa'da bir hareketlilik yaşanmaya başlanır ve halk yeni valiyi görebilmek ümidiyle meydanlarda toplanır. Kıbrıs'a gelir gelmez Meşveret Meclisi üyeleriyle 4 Eylül 1939 günü bir toplantı yapan yeni Kıbrıs Valisi son dönemde yaşanan olaylar ve savaşla ilgili açıklamalarda bulunur (Vakit, 8 Eylül 1939);

“Neticeden eminim fakat ondan evvel önümüzde müthiş bir mücadele vardır. Kıbrıs, Büyük Britanya ve İmparatorluk kadar harpte rolünü yapmalıdır ve biz Kıbrıs'ta imparatorluğun diğer kısımlarından geri kalmayarak kendimizi mücadele için tertibatlandırmalıyız. Eminim ki Kıbrıs halkı kati bir zafer elde etmeden evvel husule gelebilen meşakkat ve zorlukları paylaşmaya arzukeş ve hazır bulunuyorlar. Vaktimiz lüzumsuz nedamet zamanı değil, iş, metanet, soğukkanlılık, tahammül ve feragat zamanıdır. Önümüzdeki günlerin kolay olacağına ne kendimizi ve ne de Kıbrıs halkını aldatmamaya çalışmalıyız. Müşküllerle karşılaşmış ve sulh zamanındaki normal vaziyete birçok hususlarda aykırı şartlar altında bulunmamız zaruridir. Fakat bu adada hepimizin ne olursa olsun müşterek neticeye doğru son gayretimizi sarf etmeye istekli ve hazır olduğumuz itikadındayım. Sayın azalar, önümüzdeki müşkül günlerde sizin ve Kıbrıs halkının müzaheretine itimatla intizar etmekteyim. Kati neticeden tamamıyla eminim. Zafer Britanya İmparatorluğu'nun ve müttefiklerimizin olacaktır. Bu mesut gün geldiği zaman elbette harp günlerine iftiharla bakarak mücadele müddetince Kıbrıslıların Majeste Kral'a ve imparatorluğa olan sadakatının şüphe götürmediğini ve ada halkının vazifelerini mertçe, şüpheden arî olarak yaptığını söyleyeceğim.”

Bu arada yayımlanan bir başka duyuruyla da askere alınanların borçlarından İngiltere hükümetinin sorumlu tutulamayacağı üçüncü şahıslara duyurulur (Söz, 14 Eylül 1939);

“İstihbarat kalemi umumun dikkatini celp etmek için aşağıdaki malûmatı vermektedir: Askeri kayıt memuru, gerek Majeste Kral hizmetlerinde çalışan resmi efradın ve gerek sivil olarak çalışan kimselerin borçlarından dolayı kendisini mesul addetmez. Bunun için kayıt memuru halkın alacaklarını toplamak hususunda hiçbir yardımda bulunmayacağını herkesin hatırlaması lazım geldiğini ilan eyler.”

Kıbrıslı Türk ve Rum Katırcılara Ödenen Ücretler

Sıkıntı, yokluk ve sefalet çekmeye başlayan Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, İngiliz hükümetinin cazip iş önerisi ve devamlı iş garantisiyle askere yazılmaya böylece devam ederler (Demirağ, 1999:11);

“...İşsizlik ortalıkta kol gezmeye başlamıştı. Maden şirketi de çoğumuzu kapı dışarı etmişti. Vapurlar artık maden almaya gelmiyordu, ya da çok seyrek geliyordu. İşsizlerle kaynıyordu ortalık. İngiliz savaşa girmişti. Majestelerinin hükümeti 1940 ilkbaharına doğru harıl harıl asker yazmaya başlamıştı. Askere yazılacak adam bulabilmek için, herhalde biraz da bilinçli olarak yaratılıyordu işsizlik. İşsizlikten, yokluktan, karaborsadan bezip usanan “Ya geberip giderim, ya da üç beş kuruş yapar dönerim.” diyerek askere akmaya başlamıştı. Askerde para iyiydi. Artık olmayan sivil işlerde ödenenden iki üç kat fazla para veriyorlardı. Bir sürü ayrıcalığı da cabasıydı. Asker kuyrukları uzadıkça uzuyordu Lefkoşa'daki Sarayönü'nde...”

Öte yandan savaş döneminde iş garantisi, düzenli maaş ödemesi, geride kalan aile fertlerine maddi destek, askere yazılanın yemek, yatacak yer, giyecek ihtiyaçlarının karşılanması dışında askere yazılanların

en çok rağbet ettikleri ve istifade ettikleri unsur halen Kıbrıs'ta Akrotiri ve Episkopi üslerinde faaliyetine devam eden NAAFI adı verilen bir tür ordu pazarından ucuz alışveriş yapma imkânı bulunabilmesidir. Bu pazarlardan normal şartlarda sivillerin alışveriş yapması yasak olmakla beraber özellikle savaş döneminde fırsatçıların ortaya çıkmasıyla beraber kupon karşılığı buralarda kupon karşılığı satılan benzin, sigara, çay, un, ekme ve daha birçok ihtiyaç maddesi dışarıda da ancak çok daha fahiş fiyatlarla satılmaya başlanır. Özellikle karaborsanın kol gezdiği bir dönemde insanların kısıtlı imkânlarıyla ve ucuz olarak ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri o dönem için çok büyük bir avantaj olarak görülebilir. Bu şartlarda insanların ekonomik olarak rahatlayabilmek amacıyla asker yazılmaktan başka seçenekleri de kalmamaktadır (Yücelen, 2006:80);

“...İkinci Dünya Savaşı köyümüzün yoksul ve sıkıntılı bir dönemine rastlıyor. İşsizlik, yokluk ve sıkıntılar diz boyudur. Bu sıkıntılara savaşın neden olduğu yokluk ve karne eklenince halk sefil oldu. Bu sıkıntılar karşısında çok sayıda köylümüz ailesini geçindirmek amacıyla gönüllü olarak İngiliz ordusuna katıldı... Savaşın getirdiği yokluk ile İngiliz askerlerine ait malların, özellikle benzin hırsızlığı başlamıştı... İkinci Dünya Savaşı sırasında köydeki yaşamı tarif etmek oldukça zordur. Köyde bir iki otobüs vardır. Bisiklet sahibi olmak bir ayrıcalıktı çünkü herkesin bisikleti yoktu. Köyün ileri gelen çiftçilerinin iki güçlü katırı ve bir iki tane eşeği vardır. Katırlar tarla sürmede kullanılırken eşekler insan ve yük taşımak için kullanılıyordu. Daha fakir olan çiftçilerin ise tek katırı ve tek eşeği vardır. Bazen iki çiftçi bir araya gelir ve iki katırla tarlalarını sürerlerdi. Katırlar ve eşekler savaş döneminde İngiliz Ordusu tarafından satın alındığı için çok pahalıydı ve herkes alacak durumda değildi. Köydeki yokluk had safhadaydı. Okula giden öğrencilerin büyük bir bölümünde ayakkabı yoktu. Olanların da yırtık veya parçalanmıştı. Doğru dürüst elbisesi ve ayakkabısı olan parmakla sayılacak kadar azdı. Öğretmenler öğrencilere ‘Yamalı olsun; ancak temiz olsun.’ derlerdi...”

Asker almayla ilgili olarak bu askerlere verilecek maaşlar da açıklanmaya başlar. Buna göre erlerin maaşları günde 1 şilin, 4 penny'den başlayacak ve 3 yıl hizmetten sonra günde 2 şiline kadar yükselecektir. Onbaşılardan maaşı ise günde 2 şilin, 8 penny olacaktır. Onbaşılardan maaşları da vasıfsız askerlerin maaşlarında olduğu üzere 3 yıl hizmette kaldıktan sonra 4 şilin, 4 penny olacaktır. Bu askerlerle ilgili olarak daha sonra yapılan açıklamalarda ise bekâr bir çavuş Kıbrıs'ta bulunduğu dönemde haftalık olarak 1 lira 8 şilin, Fransa'da göreve başlamasıyla beraber ise haftada 2 lira 2 şilin alacaktır (Kemal Mişon, 12 Temmuz 2003). Aynı şekilde bekâr bir onbaşı Kıbrıs'ta haftalık olarak 18 şilin 6 kuruş alırken bu para Fransa'da göreve başlayınca 1 lira 8 şiline çıkacaktır. Rütbesiz askere Kıbrıs'ta ödenecek haftalık 9 şilin 3 kuruş iken aynı asker Fransa'da göreve başlayınca 14 şilin alacaktır (Vakit, 24 İkinci Teşrin 1939). Kıbrıslı Türk askerler arzu ettikleri takdirde maaşlarının bir kısmını belirtecekleri akrabalarına ve yakınlarına verdirebileceklerdir. Bu hisseler asker ailelerine peşin olarak ve her hafta verilecektir. Böyle bir uygulamayla kendileri İngiliz üniforması içerisinde rahat bir hayata başlayan askerler geride kalanlara da maaşlarından bir hisse verdirerek onların da yokluk ve sıkıntının hüküm sürdüğü adada rahat yaşamalarına yardımcı olacaktır (Vakit, 20 Eylül 1939);

“Asker yazılanlar Maaşlarını Havale Edebilirler. Kıbrıs haricine gitmek üzere hareket eden gönüllü askerlerin rabitası bulunduğu herhangi bir kimse veya ailesine kendi tahsisatından bir kısmının havale edilmesine müsaade edilecektir. Ödeme ve Rekort etme memurunun tasnifinden sonra bu para her hafta ve peşinen verilecektir. Bir asker kendi yevmiesinin dörtte üçünü herhangi bir ahribasına havale edebilir. Bir çavuş kendi maaşının üçte ikisini havale edebilecektir.”

Bu arada aile fertleri arasında da karşılıklı bir özenme söz konusu olmaya başlar ve böylece aynı aileden farklı aile bireyleri ardı ardına askere yazılmaya başlarlar (Mehmet Ali İzmen, 12 Ekim 2006); ancak nüfusun büyük bir kısmı içinse yapacak fazla da bir şey yoktur (Cafer Ertuğrul, 3 Şubat 2007) ve insanların askere yazılmaktan başka seçenekleri de kalmamıştır (Öztürk, 1998:26);

“...Babam esnaftı ve evi Lefkoşa'ya taşıdıktan sonra işyerini de Lefkoşa'ya taşımıştı. Ama bu arada İkinci Dünya Savaşı patlak verdi ve iş yapmak imkânsız hale geldi. İşlerin iyi gitmemesi üzerine de işyerini kapatıp askere yazıldı. Lefkoşa'da o zaman Larda denilen bir yer vardı. Babamı orada sanatkâr olarak kullanacaklarını söylemişlerdi ama böyle olmadı. Babamı Mısır'ın İskenderiye kentine göndermişlerdi ve bizler iki yıl babam olmadan Lefkoşa'da zor şartlarda yaşadık. İki yıl sonra babam izin geçirmek için adaya geri geldi. Sağlık raporu alıp bir daha da geri İskenderiye'ye gitmedi...”

Bir kısım Kıbrıslı Türkleri ise ekonomik sıkıntılar ve Alman işgali korkusu yanında daha sonraki dönemde ortaya çıkabilecek Rum baskılarına karşı koyabilmek için askere yazılmaya başlar. “İngiltere için savaşa biz gittik. Kıbrıs adası bizimdir.” şeklindeki propagandaya karşı koyabilmek için az da olsa bazı Türkler bu askeri birliklerde görev yapmaya başlar (Kemal Mişon, 12 Temmuz 2003). O güne kadar tamamen bekârlardan oluşan ilk R. A. S. C. bölükleri henüz Kıbrıs adasından ayrılmaya başlamadan önce bu kez de İngilizler 18 Eylül 1939 tarihli resmi bir ilanla evli olan Kıbrıslılardan asker alımına başladıklarını duyururlar (Söz, 21 Eylül 1939);

“Lüzum görüldükçe asker kaydedilecek. R. A. S. C. için asker kaydına başlanması münasebetiyle Müstemlekat Nezareti’nden alınan bir haberde, icap eden fiziki evsafı ve malûmatı haiz olanlar kâfi görüldüğü takdirde şimdilik miktarı 500 olarak kararlaştırılan Kıbrıs Bölüğü’ne daha fazla asker lazım olduğu zaman, asker kaydı da artırılacaktır...”

Söz konusu bu evli askerler de eşlerine ve 14 yaşına kadar olan çocuklarına maaşlarından belli bir kısmını ayırabileceklerdir. Bu arada evli gönüllülerin eşlerine ve 14 yaşına kadar olan çocuklarına da yardım maksadıyla maaş verilecektir. Buna göre 20 yaşında veya daha fazla olan ve evli bulunan gönüllülerin ailelerine normal şartlarda ve her hafta peşin olarak ödeme yapılacaktır. Sadece karısı bulunan çocuksuz evli gönüllülerin eşlerine haftada 8.5 şilin, karısı ve bir çocuğu olanlara 11 şilin, karısı ve iki çocuğu olanlara 12.5 şilin verilecektir. Daha fazla çocuğu olanlara ise 12.5 şilinden sonra her çocuk için 1 şilin ilave edilecektir (Vakit, 20 Eylül 1939). Bu arada Kıbrıs Valisi Sir Battershill, Kıbrıs’ta gördüğü manzaradan o kadar etkilenmiş ve mutludur ki Müstemlekeler Nezareti’ne bir telgraf göndererek Kıbrıslıların sadakatlerini över (Vakit, 24 Eylül 1939);

“Harbin başlamasından beri adanın her tarafından ve her sınıf halk tabakalarından krala sadakat ve Britanya davasına kuvvetli bağlılık ifade eden ve Kıbrıs halkının, Britanya’nın giriştiği mücadeleyi kati zafere eriştirmek için mevcut bütün kuvvetleriyle teşriki mesaide bulunmaya azmetmiş olduğunu temin eden sayısız haberler aldım. Bu sadakat ve hizmet haberlerinin bu kısa ifadesinin krala takdim edilmesini rica ederim.”

Kıbrıs Valisi tarafından gönderilen bu telgrafa aynı şekilde İngiltere Müstemlekeler Nezareti’nden cevap gelmekte gecikmez (Vakit, 24 Eylül 1939);

“Kıbrıs’ın her tarafından ve her sınıf halkının sadakat haberini ihtiva eden telgrafınız Kral Hazretleri’ne takdim olunmuştur. Majeste kralın Kıbrıs’taki tebaasından ve halkından gelen sadakat haberlerini takdir ettiklerini ve Kıbrıs halkının girişilen mücadeleyi kati ve nihai zafere eriştirmek için kendilerine düşen vazifeyi tam olarak ve ehliyetle yapacaklarına itaat ettiklerini size bildirmemi emir buyurmuşlardır.”

Katırcı Yazılan Askerlerin Özellikleri

İngiltere tarafından Kıbrıs adasında asker yazma işlemleri devam etmesine rağmen İngilizlerin gerekli altyapıyı hazırlayamamaları ve askere alınanların eğitimden geçirilecekleri kampların henüz hazırlanmaması yüzünden eğitimlerin derhal başlaması ise mümkün olmaz ve İngiliz yetkililer yapacak bir şey olmadığını gördüklerinde ikinci bir duyuru yaparak askere yazılanların normal hayatlarına devam etmelerini ve daha önceki işlerine devam etmelerini bildirir (Kıbrıs Postası, 27 Eylül 1939);

“R. A. S. C. Kıbrıs Koluna Yazılanlara İhtar

Asker yazılan Kıbrıslıların askere alınmaları için biraz müddet geçmesi lazım geldiği anlaşıldığından, bu gibi kimselerin şimdiki işlerine devam etmeleri, daha evvel de bildirildiği veçhile ihtar olunur. Gönüllü kayıt edilmek üzere birçok kimseler müracaat etmişlerse de hâlâ birçok münhal yer vardır. Hâlihazır ihtiyaçlarda boy yüksekliği nazarı itibara alınmaktadır. Çünkü bunlar otomobil süreceklerdir. Hâlihazırda aşağıdaki evsafa malik olanlar, asker kaydolunacaklardır;

1. İngiliz tebaası olduklarını ispat edenler ve kötü sabıkası olmayanlar
2. Hizmete elverişli olanlar ve 18 – 30 yaş arasında olanlar
3. 5 ayak 5 inç veyahut daha uzun olanlar ve ağırlıkları 112 libra veya daha fazla olanlar

4. Göğüsleri 33 inç olanlar ve iyi veya orta derecede tahsili olanlar

Bekârlar ve evli olanlar kabul edilmekte iseler de otomobil sürenler tercih edilmektedir. Orduya iştirak etmek isteyenlerin komiser dairelerinden (R) formasını alarak doldurduktan sonra tekrar komiserliğe iade etmeleri lazımdır.”

Bütün bu duyurulara ve yapılan cazip tekliflere rağmen İngilizler istedikleri sayıda asker toplamakta güçlük çekerler ve bu durum yetkililerin kısa süreli de olsa bir panik yaşamasına neden olur. Hemen ardından İngiliz idaresi yeni bir duyuru yaparak askere yazılmanın ve asker olmanın son derece basit bir işlem olduğunu göstermeye yönelik girişimlerde bulunurlar (Vakit, 4 Birinci Teşrin 1939);

“Asker Yazılacaklar İçin

Kıbrıs’ın altı merkezinde yapılan ilk askeri muayeneler hakkında husul bulan ve bulacak olan herhangi bir anlaşamazlığın önüne geçmek için bildirilir ki: Müracaat edenlerden pek azı reddedilmiştir. Müracaat eden birçok kimselerin boyları maalesef lazım olan yükseklikte değildiler ve lazım geldiği derecede okuma yazma bilmiyorlardı. Müracaat eden her ferдин adı ve vasıfları kaydedilmiştir. Askeri diğer şubelerde kullanılacaklar ve kendilerine haber verilecektir.”

Yapılan bu açıklamanın hemen ardından Lefkoşa’da Asker Alma Dairesi sorumlusu Binbaşı Davidson-Houston imzasıyla yapılan bir başka duyuruyla da sadece Lefkoşa’da oturanların askere yazılmak için aldıkları kayıt formlarını askeri karargâha teslim etmeleri istenir (Vakit, 8 Birinci Teşrin 1939);

“...(R) formasını doldurup Lefkoşa Kaza Komiserliği’ne teslim edenlerin askeri muayene için müracaatları bildirilir. Bu muayene yalnızca Lefkoşa kazasındakiler içindir. 11 Birinci teşrin Çarşamba günü saat 8’de müracaat etmelidirler. Makul ve herhangi bir sebepten müracaat edemeyenlere ise muayene için tekrar fırsat verilecektir. Müracaat mahalli Lefkoşa’da Şekispier (Shakespeare) Caddesi’nde No. 1 askeri karargâhtır.”

İngiliz Valiliği tarafından yapılan duyurulara göre İngiliz ordusunun savaşa dâhil olduğu cephelerde araçların kullanılmadığı zorlu arazi şartlarında katırlardan istifade ederek istenilen lojistik malzemeyi taşıma görevi verilen Kıbrıslı katırcılar İkinci Dünya Savaşı’nda neredeyse dünyanın her yerinde İngiliz üniforması içinde ve İngiliz bayrağı altında görev yapacaklardır (Vakit, 24 İkinci Teşrin 1939). Katırcı birliklerine asker yazılmış olan ve göreve başlayan katırcılar ayrıca kendilerine verilecek görev dâhilinde farklı bir yerdeki herhangi bir birlikte de görev almaya hazır olacaktır. Savaşın sona ermesi halinde göreve devam etmek ve asker olarak çalışmak isteyenlere uygun bir ücret teklif edilecek, göreve devam etmek istemeyen Kıbrıslı katırcılar ise derhal terhis edileceklerdir. Terhis edilecek olanların masrafsız olarak Kıbrıs adasına dönüşlerini de İngiliz idaresi karşılayacaktır. İngilizlerin ortaya koyduğu bu şartlar daha sonraki günlerde yüzlerce Kıbrıslının sonunu hazırlayacak, savaştan canını kurtarabilmiş pek çok kişi İngiltere tarafından kaderine terk edilecek, adaya döndüklerinde psikolojik sorunlar yaşayan, uyum sağlayamayan insanlar ise ya adayı terk edecek, ya da unutulacak ve kaderlerine terk edileceklerdir.

Adadaki İngiliz idaresinin gönüllü asker yazmaya başlamasıyla beraber bu birliğe ilk kaydolan ve CY/1 sicil ve kayıt numarasını alan kişi ise Nevzat Halil isimli bir Kıbrıslı Türk olur (CVA, 1999:14). Eylül 1939-Şubat 1945 döneminde Nevzat Halil’in CY/1 sicil numarasından başlamak üzere CY/4.999’a kadar gönüllü asker kayıtları devam eder ve askere alımlar CY/15.001 kayıt numarasından itibaren başlar ve CY/22.251’de son bulur(Osman Nizami, 13 Nisan 2001). Böylece savaşın başladığı ilk günden son gününe kadar geçen süreçte toplam 12.250 Kıbrıslı Türk ve Rum askere yazılırlar. Savaşın bitmesini müteakip İngiliz idaresi bu Kıbrıslılar birliğine asker alımlarına devam eder ve Kıbrıs Alayı lağvedilmiş olmakla beraber kayıtlar kaldığı yerden ve CY/22.252 sicil numarasından başlayarak CY/24.342’ye kadar gelir. Böylece 1950 yılına kadar toplam 14.341 kişi daha bu askeri güce kaydedilmiş olur. Polemidya isimli köyde Kıbrıslı katırcı askerler için açılan kamp zaman zaman başta Kıbrıs Valisi olmak üzere İngiliz yetkililer tarafından da ziyaret edilir (Osman Nizami, 13 Nisan 2001) ve sadece 10 günlük bir eğitimden geçirilerek cephelere gönderilen bu askerlere moral vermeye çalışılır.

Katırcıların Eğitim Sonrasında Göreve Gönderilmeye Başlamaları

İngilizlerin Kıbrıs'ta gönüllü yazmak suretiyle oluşturdukları Kıbrıslı askerlerden oluşan Kıbrıslı Katırcılar Bölüğü Polemidya köyündeki askeri eğitimlerini sadece 10 günde tamamladıktan sonra 13 Ekim 1939 Cuma günü önce Lefkoşa'daki karargâha, ardından da askeri kamyonlarla Larnaka'ya getirilir (Söz, 17 Birinci Teşrin 1939) ve İngiliz savaş gemileriyle aynı gün ilk görev yerlerine gönderilmek üzere Mısır'a sevk edilmeye başlanırlar (Söz, 17 Birinci Teşrin 1939);

“İngiliz ordusunda hizmet etmek üzere adamızdan gönüllü olarak yazılan askerler geçen gün Larnaka'dan hareket etmişlerdir. Hareketleri esnasında çok heyecanlı levhalar görülmüştür. Kendilerini uğurlamak üzere gelen halk ile erlerin akrabaları, dostları ve tanıdıkları büyük bir kalabalık teşkil etmişti. Kaza Komiseri Mr. Arthur, Larnaka Belediye Reisi Aradipyotis ve kumandan Mr. Northkut ayrı ayrı askerlerin ellerini sıkarak uğurlamışlar ve kendilerine iyi bir seyahat dilemişlerdir. Kıbrıslı askerler motorlarla vapura giderken şarkılar söylüyor ve pek neşeli görünüyordular.”

Kıbrıslı gençlerin adayı terk etmelerinden hemen üç gün sonra gazeteler ilanlar vererek asker alımlarının nerelerde ve hangi tarihlerde yapılacağını açıklayan İngiliz yetkililer böylece asker alımlarına ara vermeden devam ederler (Vakit, 15 Birinci Teşrin 1939). Bu arada askere alma işlemleriyle ilgili olarak görevlendirilen subaylar 16 Ekim 1939 Pazartesi günü İngiliz ordusunda görev yapmak üzere müracaat eden Kıbrıslı gençlerin muayenelerini yapmak üzere Mağusa'ya gelirler ve burada muayene olmak için sıraya giren 31 adaydan 23 tanesinin askeri hizmette bulunabilecek şartlara sahip olduklarını tespit ederler (Osman Nizami, 13 Nisan 2001). Askeriliğe elverişli olmayan 8 kişi evlerine gönderilirken geriye kalan 23 asker adayına ise gerekli işlemleri tamamlamaları için 24 Ekim 1939 Salı günü sabahleyin Mağusa Kaza Komiserliği'nde hazır bulunmaları gerektiği bildirilir. Bu kişiler işlemlerinin tamamlanmasının hemen ardından Lefkoşa'daki askeri kampa gönderileceklerdir (Vakit, 18 Birinci Teşrin 1939). Aynı günlerde İngiltere Kızılhaç Cemiyeti'ne yardım eden Lefkoşa halkının listesi de Lefkoşa Komiseri tarafından yayımlanır (Vakit, 18 Birinci Teşrin 1939);

“Nikolas I. Pssarides 1 lira, Lefkoşa Ermeni kulübü 2 lira, J. P. Sheridan Orient Ltd. 5 lira, Suzanne Rick 5 şilin, Dr. Lefkos Lukaidis 1 lira, Lukas Ch. Lukaidis 10 şilin, Lefkoşa İslam Lisesi muallimleri ve talebeleri 3 lira 9 şilin 1 kuruş, Dr. M. Papapetro 1 lira, Istelyos Pavlidis 2 lira, Avukat Vedad R. Derviş ve Avukat Ant. G. Pietroni 2 lira 2 şilin, S. Maraşlıyan 3 lira, Miss Ch. Z. Tristram 2 lira, Türk Spor Kulübü 3 lira 13 şilin, İbrahim Hakkı Efendi ve ailesi 2 lira, kazı müfettişi Apostolos Konstantis 1 lira yardımında bulunmuşlardır.

Kıbrıs'ta İngiltere Kızılhaç cemiyeti için yapılan yardım girişimleri daha sonraki günlerde de aynı şekilde devam eder. Örneğin Lefkoşa Amatörler Tiyatro Kurumu tarafından 9 ve 10 Şubat 1940 tarihlerinde İngiliz ordusuna gönüllü olarak yazılanlar menfaatine bir müsamere tertip edilir ve yapılan duyurularla söz konusu etkinliklere katılımın azami seviyede olması istenir (Vakit, 26 İkinci Kanun 1940). Adada askerlere yönelik olarak girişilen bir başka yardım kampanyası ise Cyprus Post gazetesinin Kıbrıs için bir savaş uçağı alınması yönündeki teklifi üzerine başlatılan yardım kampanyasıdır. Bu yardım ilanının yapılmasından hemen sonra yalnızca bir hafta içerisinde yaklaşık 1000 İngiliz Lirası yardım toplanır (Vakit, 21 Haziran 1940);

“Şehit Anası

Kıbrıs namına alınacak tayyare için yapılmakta olan tahsilât günden güne hızlanıyor. Embros'ta gözümüze çarptı. Bu yardıma iştirak etmek isteyenlerden bir ana vardı. R.A. F.'da (Royal Air Forces-Kraliyet Hava Kuvvetleri) oğlu bulunan ve düşmanla yapılan bir hava muharebesinden gazi olarak dönen bir oğlun sahibi ana. O, alınacak tayyareye mahsuben parayı göndermek üzere iken yegâne oğlunun ölüm haberini alıyor ve bu feci vaziyet karşısında bile yardımından vazgeçmiyor. Bu uğurda kanlarını akıtan yüzlerce hava kahramanlarını ve böyle evlatsız kalan şehit analarını düşünelim. Onların yapıkları bu büyük fedakârlıklar yanında bizden beklenen bir miktar para ne kadar ehemmiyetsiz kalıyor. Vereceğimiz beş şilin, on şilin, bir lira bir hava kartalına Kıbrıs ismini takacaktır. Eğer hürriyet uğruna feda edilmiş bir tayyaremiz olmazsa bize çok ayıp olacak. İngiliz İmparatorluğu'nun giriştiği bu büyük mücadelede İngiliz Hava Kuvvetleri'ne hediye edeceğimiz bir tayyare yarımın mesut zaferine kavuşunca bize haklı bir gurur vesilesi olacaktır. Bu hayırlı işe hepimizin iştirak etmesi mukaddes bir memleket borcu değil midir?”

Bu askerlerle ilgili işlemlerin devam ettiği dönemde Kıbrıs'tan İngiliz ordusunda görev yapmak üzere eğitilen ikinci grup gönüllü birliği de Lefkoşa'da Polis Bاندosu'nun çaldığı marşlar eşliğinde trene kadar uğurlanır. Larnaka'da gemilere bindirilen askerler kalabalık bir halk topluluğunun coşkulu tezahüratları altında Mısır'a doğru yola çıkar (Vakit, 10 İkinci Teşrin 1939). Kıbrıs birliğinin Mısır'a hareket edecek üçüncü grubu ise 150 askerden oluşmaktadır. Hazırlanan 150 kişilik bu birlik de 24 Kasım 1939 günü öğleden sonra gerekli bütün hazırlıklarını tamamlayarak yine bando eşliğinde trenle Lefkoşa'dan ayrılarak Larnaka'ya gelir ve buradan da görev yapacağı yere gönderilmek üzere ilk etapta Mısır'a sevk edilir (Vakit, 24 İkinci Teşrin 1939). Bu askerleri Mısır'a götüren nakliye gemileriyle ilgili olarak bir geminin de Fuadiye isimli bir posta gemisi olduğu söylenmektedir. Söz konusu gemi savaş sonrasında da mutad görevine devam eder (Söz, 18 Ocak 1946).

Savaşın şiddetlenmesi ve ordunun asker ihtiyacının artmasıyla beraber Kıbrıslı gönüllüler farklı işlere ve cephelere de sürülmeye başlanacaklardır. Kıbrıs dışına çıkartılan katırcıların ilk gittikleri yer Mısır olmakla beraber daha sonra görev alanları farklılıklar göstermeye başlar. Bu görev alanları Mısır'dan başlayarak Libya, Girit cephesi, Filistin, Yunanistan, İtalya, Suriye cephesi, Libya, Afrika'nın farklı cepheleri, Almanya ve Yunanistan'daki esir kampları, Tunus, Çekoslovakya, Fransa, Eritre cephesine kadar yayılır. Katırcıların bir kısmı Mısır, Yunanistan, Filistin gibi birkaç cephede görev alırken bazıları pek çok cephede mücadele etmek zorunda kalırlar. Örneğin CY/ 2755 sicil numaralı Ali Behiç Bullicioğlu 1940–1945 döneminde Mısır, Libya, Girit adasında görev yaptıktan sonra esir düşerek Almanya'ya götürülür. Aynı şekilde CY/2133 sicil numaralı Mehmet Salih Besim ise Mısır, Libya, Yunanistan'da görev yaptıktan sonra 4 yıl da Almanya'daki esir kamplarında kalır. CY/4347 sicil numaralı Hasan Ali Vehbi ise 1940–1943 döneminde Mısır, Afrika çölleri ve Yunanistan'da görev yaptıktan sonra esir düşer ve Çekoslovakya'daki esir kamplarında hayatını kaybeder. 1922 Girne doğumlu olan CY/408 sicil numaralı Mehmet Hasan Abdullah ise belki de Kıbrıslı katırcıların içinde en farklı cephelerde görev yapan askerler arasındadır. Mehmet Hasan Abdullah, 1 Aralık 1939–6 Mart 1946 döneminde İngiltere, Fransa, Eritre, Güney Afrika, İtalya, Mısır, Filistin ve Suriye cephelerinde görev yapar. Aynı şekilde 1915 Baf-Finike köyü doğumlu olan CY/16453 sicil numaralı Süleyman Abdullah da 1941–1946 döneminde Mısır, Filistin, Suriye, Irak, İtalya, Mısır, Libya ve İtalya'da görev yapar. 1918 Limasol doğumlu CY/1946 sicil numaralı İbrahim Salih Bekir de 10 Ağustos 1940–10 Mayıs 1949 döneminde dokuz yıl otuz iki gün Mısır, Yunanistan, Libya'da görev yapar ve bu sürenin dört yıl 59 günlük kısmı ise Almanya'da esaret altında geçer. İbrahim Salih Bekir Kıbrıslı katırcılar arasında en uzun süreli askerlik görevi yapanlar arasındadır ve savaştan sonra da İngiliz ordusunda terhis edilmeden görevine devam etmiştir. Bazı katırcılar ise tek bir cephede görev yaparak Kıbrıs'a dönerler. 1925 Susuz/Baf doğumlu CY/18794 sicil numaralı Ali Derviş 1943–1945 döneminde Mısır, Suriye ve İtalya'da görev yaparken 1915 Lefkoşa doğumlu CY/4495 sicil numaralı Salih Ali ise 1940–1945 döneminde sadece Afrika'da görev yapar. 1945–1949 döneminde görev yapan CY/ 23395 sicil numaralı Halil Behiç de sadece Mısır'da görev yapar. Öte yandan Malezya ve Endonezya gibi çok farklı ülkelerde ve cephelerde görev yapan Kıbrıslı Türk katırcılar da mevcuttur (Osman Nizami, 13 Nisan 2001).

İkinci Dünya Savaşı'nın değişik cephelerinde 16 Türk ve 57 Rum olmak üzere toplam 73 Kıbrıslı Türk ve Rum da subay olarak İngiliz ordusunda görev yaparlar (KREMDA. F.II) Öte yandan 1 Mayıs 1942–22 Ekim 1942 döneminde Ortadoğu'da İngiliz orduları bünyesinde savaşa katılarak 'gösterdikleri kahramanlıklarla' kendilerini ispat etmiş olan 4 subay, 12 çavuş, 12 onbaşı ve 20 ere İngiliz Kralı adına ödül verilir (The Cyprus Gazete, 14 Ekim 1943). İlk Kıbrıs askeri birliğinin Mısır'a hareket etmesinden sonra asker aileleriyle askerler arasındaki iletişimi sağlamak ve askerler ve asker ailelerine yönelik moral faaliyetlerine girişmek üzere bir takım çalışmalar da yapılır. Bu faaliyetlerde başı çeken ise Kıbrıs Genel Valisi Sir Battershill'in eşi ile Bayan A. H. S. Paul'dur. "Christmas 1939" adı verilen bir yardım çalışmasıyla ilgili olarak ilk etapta 15 Kasım 1939 tarihinden itibaren Lefkoşa'da bulunan Evkaf binasında her gün sabah 10.00 – 12.00 saatleri arasında Mısır'da görev yapmakta olan Kıbrıslı askerlere gönderilmek üzere sigara, çorap gibi küçük hediyelerin kabul edileceği bir depo açılır. Askerlere gönderilecek bu küçük hediye paketleri gümrükten muaf tutulacak ve posta masrafı ödenmeyecektir. Küçük hediye paketlerinin yanında 1 kuruştan 1 liraya kadar yapılacak para yardımları da burada kabul edilecektir. Doğrudan doğruya bir askere gönderilecek hediye paketinin üzerine o askerin tam adıyla birlikte askerin numarası ve bölüğü de yazılacaktır. Gönderilecek hediyelerle ilgili tek kısıtlama çürüyecek veya bozulacak cinsten şeylerin gönderilemeyeceğidir. Gönderilecek bütün hediye paketleriyle yardım olarak kabul edilen para ve

hediyelerin hepsi söz konusu depoda kayıt defterlerine kaydedilecek ve imza karşılığında alınıp verilecektir. Kıbrıs Genel Valisi Sir Battershill'in eşi bu konuda en büyük desteği Kıbrıslılardan beklediğini de bu arada açıklar (Vakit, 24 İkinci Teşrin 1939). Kıbrıs Askerlerine Yardım Komitesi adı altında çalışmaya başlayan organizasyon o dönemde Mısır'da bulunan ve henüz Avrupa'daki farklı cephelere gönderilmemiş olan Kıbrıslı askerlere yardım ve hediye gönderilmesi çalışmalarına devam eder (Vakit, 29 Mart 1940). Yardım faaliyetlerinin yapılabilmesi ve Kıbrıslıların açılan yardım ve hediye kampanyalarına daha aktif olarak katılımını sağlayabilmek için çeşitli organizasyonlar düzenlenir ve bunları halka duyurabilmek için de gazete ilanlarına müracaat edilir (Vakit, 26 İkinci Kanun 1940);

“ Kıbrıs Askerleri Menfaatine

Lefkoşa Amatörler Tiyatro Kurumu tarafından 9 ve 10 Şubat'ta Lefkoşa'da Papadopoulos Tiyatrohanesi'nde, İngiliz ordusuna gönüllü giden Kıbrıslı askerler menfaatine bir müsamere verilecektir. Bu maksat için verilecek bu müsamereye herkesin iştiraki beklenmektedir.”

Öte yandan savaşın hiç de İngiltere'nin istediği şekilde gitmemesi ve daha çok askere ihtiyaç duyulması üzerine İngiliz hükümeti de yine aynı şekilde Kıbrıs adasında gönüllü asker yazımına hız vermeye başlar. Konuyla ilgili olarak canla başla uğraşanlar arasında Kıbrıs Genel Valisi ve Başkomutan Sir W. D. Battershill de bulunmaktadır. Genel Vali asker yazımıyla ilgili olarak gazetelere de açık ilanlar verdirmeye başlar (Söz, 17 Şubat 1940);

“Harbin başlamasını müteakip Kıbrıs'ın her sınıf halkından aldığım sadakat ve bağlılık mesajlarını Müstemlekeler Nazırı'na telgrafla bildirerek bunun Majeste Kral'a arz edilmesini rica ettim. Bu haberin Londra'ya gönderilmesinden şimdiye kadar geçen aylar zarfında Kıbrıs halkı Britanya Kızılhaç'ına tehliküle ve alicenabane yardımları Majeste Kral kuvvetlerine iltihak etmek üzere gönüllü kaydına koşmaları ve hükümetin zaman zaman almak lüzumunu duyduğu fevkalade tedbirlerde işbirliği yapmalarıyla İmparatorluk davasına bağlılıklarını ispat etmişlerdir. Bugün size ilan edebilirim ki Majeste Kral bir muharip tabur, kazmacı ve katırcılardan mürekkep hariçte çalıştırılmak üzere bir Kıbrıs Alayı teşkil edilmesini tasvip buyurmuşlardır. Bütün üç sınıf için cüzü tamların teşkili için hemen gönüllü kaydına başlanacaktır. Majeste Kral'ın müstemlekeye tevcih ettiği bir şereften bütün Kıbrıs halkının en derin memnuniyet duyacağını bilirim. Kıbrıs Alayı'nın şerefli ve mümtaz muvaffakiyetler kazanacağına itimadım vardır.”

Kıbrıs Alayı Oluşturulması Yönündeki Girişimler

İşsizlikten kıvranan ve savaşın kötü yüzünü derinden yaşayan Kıbrıslı Türkler de Kral'ın bu isteğini yerine getirmekte gecikmezler ve kayıt büroları önünde yeniden uzun kuyruklar oluşturmaya başlarlar (Söz, 17 Şubat 1940);

“Kıbrıs'ta Adaya Mahsus Bir Alay Teşkil Ediliyor. Majeste Kral George, Kıbrıs'a mahsus olmak üzere askeri bir alay teşkil edilmesini ferman buyurmuşlardır. Böylelikle adanın kendi adına izafe edilmiş bir alayı ve buna bağlı askeri kısımları bulunacaktır. Şimdiye kadar Kıbrıs'ın kendine mahsus askeri bir teşkilatı olmadığı için askeri hizmetleri adsız kalmakta ve büyük askeri kitleye karışıp kaybolmaktaydı. Bundan sonra ise adanın askeri bir alayı bulunacak ve harp meydanlarında kalan müstemleke alayına mensup şu ve bu tabur denileceği gibi Kıbrıs Alayı'nın falanca taburunun şu ve bu başarısı diye anılacaktır. Adada askeri teşkilatın meydana getirilmesi, yüzlerce Kıbrıs genci için terfi ve inkişaf imkânları yaratacak ve imparatorluk camiası içinde Kıbrıs askerleri de önemli bir mevki temin edeceklerdir... Memleketimiz için yeni bir devre teşkil eden bu teşebbüsü okurlarımıza arz ederken bunun verimli ve hayırlı bir teşekkül olmasını dileriz.”

İngiltere hükümetinin Kıbrıs'ta Kıbrıslılardan oluşan müstakil bir birlik kurma düşüncesi Rumlar tarafından da Eleftheria gazetesinin de belirttiği üzere olumlu karşılanır ve tasvip görür (Gürkan, 1996:104);

“Deniz aşırı cephelerde hizmet görmek üzere Kıbrıslılardan mürekkep askeri bir alay teşkil edileceği hakkında verilen karar Büyük Britanya hükümetinin Kıbrıs halkının sadakat ve mutavaatından emin bulunduğuna şahadet etmektedir. Bu alay istikbalde İngiliz İmparatorluğu ordusu yanında mevki

alacak ve aynı haklara malik olarak şerefli vazifesini ifa edecektir. Kıbrıs halkı ilk defa olarak İngiliz milleti ile müsavi haklara malik bir dereceye getirilmekte ve bunun Kıbrıs halkının gösterdiği içtimai kabiliyet ve seviye muktezasından olduğu müşahede edilmektedir...

Bununla beraber Kıbrıslı Türklerin ve Kıbrıslı Rumların İngiltere'den bazı talepleri de söz konusu olmaktadır (Söz, 24 Şubat 1940);

“...Halkın başlıca dileklerinden birisi, belediye işlerinde kendi reyini kullanarak mümessiller tayin etmek olduğunu temin ederiz... İtiraf ederiz ki halkın bu dileklerinin yerine getirilmesine engel olabilecek mantıki hiçbir mesele yoktur.”

İngiliz idaresi de aynı günlerde gazete ilanlarıyla Kıbrıs Katırcıları olarak adlandırılan askeri birliğe alınacaklarla ilgili bilgi verir. Katırcılara Kıbrıs'ta görev yaptıkları dönemde verilecek haftalık ücret daha sonra gönderilecekleri Fransa cephesinde alacakları ücrete göre daha düşüktür. Ayrıca evli asker, onbaşı ve çavuşların maaşları çocuk sayısına göre değişmektedir (Osman Nizami, 13 Nisan 2001). Söz konusu bu askerler cepheye gitmeleri halinde geride bıraktıkları yakınlarına belli miktarda para tahsisi de yaptırabileceklerdir (Vakit, 1 Birinci Kanun 1939). Aynı konuyla ilgili olarak bir yazı kaleme alan The Times ise 15 Nisan 1940 tarihli sayısında Kıbrıslıların askere yazılmalarına büyük bir yer verir (Gürkan, 1995:105);

“...Harp başlamadan önce, Kıbrıs ufukları, bir dereceye kadar bulutlu idi. Ada halkı için meçhul olmayan Mr. Battershill –yeni Kıbrıs Valisi- muvakkat bir mütareke yapmıştır; fakat fazla bir şey yapmamıştır. Evvelce adada vaki olan karışıklıklar idare sisteminde meşruti olmayan bazı sıkı tedbirlerin alınmasını icap ettirmiştir ki bundan hoşnutsuzluk alametleri belirmiştir. Harp patlayınca vaziyet değişmiştir. Kıbrıslı siyasiler anladılar ki harp, demokrasi haklarını müdafaa ve insanlık şerefini muhafaza için yapılmaktadır. Ada halkı kadar ada gazetelerinin de Alman propagandasına karşı aldıkları vaziyet iftihara değer bir şuurun mahsulüdür. Kıbrıs Valisi bunların gösterdiği mutavaattan memnuniyetini beyan etmiştir. Türk olsun, Rum olsun bütün Kıbrıslılar hükümete karşı tam bir sadakat göstermişlerdir. Şimdiki halde Kıbrıslılardan mürekkep iki bölük gönüllü asker memleket dışında hizmet görmektedir. 18 Şubat'ta Majeste Kral, Kıbrıs'ta bir alay tesisine ferman buyurdıkları vakit 6.000 Kıbrıslı müracaatta bulunarak hizmetlerini arz etmişlerdir. O günden şimdiye kadar bunların sayısı iki misli arttı. 350.000 nüfuslu bir memlekette bu kadar kuvvet çıkarılması iftihara değer bir meseledir. Umarız ki Britanya hükümeti ve Müstemlekeler Bakanlığı harpten sonra bunu unutmayacaklardır.”

İngiliz ordusunda Katırcılar Birliği'nde görev yapacak Kıbrıslı askerlerin 14 yaşından küçük her fazla çocuğu için hükümet tarafından ayrıca her hafta 1 şilin daha verilecektir. Daha önce okuryazarlık şartını ortaya koyan ve askerlerin otomobil kullanacağını belirten İngiliz idaresi Katırcılar Birliği'nde görev yapacak askerler için bu şartı aramayacağını da duyurur. Bu durum İngiltere'nin cephelerde asker açığını kapatabilmek amacıyla şiddetle insana ihtiyaç duyduğunu ve bu açığı kapatabilmek için de daha önce ortaya koyduğu kıstaslardan vazgeçmek zorunda kaldığı şeklinde değerlendirilir. Katırcılar Birliği'nde görev yapacak askerlerin İngiliz tebaasında olmaları, cinayet gibi ağır suçlar işlememiş olmaları, dünyanın herhangi bir yerinde kendisine verilecek görevi yapma konusunda bedeni zafiyeti bulunmaması, 20–30 yaş arasında olması, 40 okka veya daha fazla olması, boyunun 5 ayak 2 inç veya daha fazla olması, göğüs ölçülerinin asgari 33 inç olması, bir at veya katırı idare edebilecek yetenek ve güçte bulunması gerekmektedir. Evli, bekâr herkes bu göreve müracaat edebilecektir. İngilizlerin Katırcılar Birliği olarak adlandırdığı bu birliğe daha önce gönüllü olarak askere gitmek üzere müracaat eden ancak sağlık durumu haricinde gerekli şartlara uygun olmadığı için kabul edilmeyenler de müracaat edebilecektir. Bu göreve kabul edilerek “Haşmetli Kral Ordusu'nda hizmetin imtiyazlarından” faydalanacak olanlara iyi maaş ve ödenek, parasız yiyecek, giyecek, mesken ve battaniyeler, parasız olarak her türlü askeri malzeme ve lojistik ihtiyaç, ücretsiz sağlık hizmetleri ve hasta olduğu dönemde kesintisiz maaş verilecektir. Bu konuda tek şart kişinin hastalığa kendi kabahati sonucunda yakalanmamış olmasıdır. Askerlere ayrıca parasız diş tedavisi de yapılacaktır (Vakit, 1 Birinci Kanun 1939). Adadaki İngiliz idaresi çeşitli cephelerde çok farklı ihtiyaçlar için daha fazla asker yazmak zorunda kaldığından bu konuya çok büyük önem verir ve Kıbrıslıları aydınlatmaya çalışarak iyi maaş ve ücretsiz sağlık hizmeti vermek suretiyle onları askere yazılmaya çalışır (Osman Nizami, 13 Nisan 2001). Şüphesiz askere yazılanların en çok rağbet ettikleri husus geride bıraktıkları ailelerine de belli bir miktar ücret verilmesidir (Vakit, 26 Nisan 1940). Öte yandan

Kıbrıs Alayında yurtiçi ve yurtdışında görev yapmak üzere doktorlara da ihtiyaç duyulmaktadır. İngiliz vatandaşı olup da halen doktor olarak görev yapmakta olan, İngilizce bilen ve sağlık durumu bu görevi yapmaya uygun görülenlerden tıbbi bir muayene ve kontrol sonrasında kabul edilenler Lefkoşa'da Sıhhiye Müdürlüğü tarafından Kıbrıs Alayına askeri doktor olarak kabul edileceklerdir. Bugünlerde adada bulunan herkes asker olabilmek için gönüllü değildir. Sıkopetra köyünde öğretmenlik yapmakta olan George Panayotu isimli bir Rum öğretmen köy görev yaptığı köyde İngiliz aleyhtarı bir tutum içerisine girdiği ve "Bütün İngiliz ve Fransız gemileri batırılacak ve İmparatorluk mağlup olacaktır. Çemberlayın İmparatorluğu yıkmak için harbi meydana getirmiştir. Niçin başkaları için ölmeye gidiyorsunuz? İngilizler mağlup olacaktır." dediği için mahkemeye çıkartılır ve söz konusu öğretmen aleyhinde ilk şahitliği de köyün muhtarı yapar (Vakit, 28 Haziran ve 29 Mart 1940). İngilizlerin düşündüklerinin aksine ada halkının askere yazılmasının başlıca sebebi savaş döneminin ortaya çıkarttığı olumsuz gelişmeler ve gelecek kaygısıdır. Buna rağmen askere yazılma konusunda müracaatlar İngiltere hükümetinin beklediğinin de üzerinde bir taleple karşılaşılır. Ortaya çıkan tabloyu İngiliz gazeteleri de baş sayfalarına almakta gecikmezler.

Polemidya Askeri Eğitim Kampı

Söz konusu Kıbrıslı gönüllülerin yazılmaya başlamalarıyla beraber tamamen Kıbrıslı Türkler ve Rumlardan meydana getirilen yeni bir askeri sınıf ve birlik de ortaya çıkar. Bu birliğin ana unsurları ise tamamı cephe gerisinde kullanılmak üzere motorlu nakliye bölüğü, hayvanla nakliye bölüğü ve kazmacı bölükleridir. Şüphesiz bu bölüklerde görev yapmak üzere askere yazılan Kıbrıslı Türklerle ve Rumlara cephe gerisinde görev yapacakları, sadece yardımcı sınıf olarak hizmet verecekleri, fiili olarak cepheye sürülmelelerinin söz konusu olmadığı bildirilmektedir (Osman Nizami, 13 Nisan 2001). Aynı şekilde eğitimler de bu şartlar altında ve son derece eğlenceli bir şekilde geçmekte ve insanlar savaşın ciddiyetini henüz anlayamamış görünmektedirler. Kıbrıslı gönüllüleri eğitmek üzere ilk olarak Limasol yakınlarında bulunan Polemidya (Binatlı) köyünde askeri bir kamp teşkil edilir. Kamplarda oluşturulan çinko çatılı barakalarda ve ranzalarda kalan asker adaylarının en büyük sıkıntısı ise sıcak havalardır. Kampta askerlikle ilgili temel bilgileri almaya çalışan Kıbrıslı Türk ve Rum gençleri ayrıca katırcı, kazmacı olarak görev yapacakları birlikleriyle ilgili işlerde de eğitime tabi tutulurlar. Kampta kısa süreli eğitime tabi tutulan ve kendilerine CY(Cyprus/Kıbrıs) ile başlayan askeri numara verilen Kıbrıslı gençler böylece görev için hazır olurlar(Kemal Mişon, 12 Temmuz 2003);

"Bizi önce Limasol'a götürdüler. Orada Türk ve Rum karışık hep askeri eğitimden geçirdiler ve daha sonra da gemilerle Mısır'a götürdüler. Önce Port-Sait'e gittik ve oradan da Hayfa'ya geçtik. Mısır'a gitmeden önce Limasol'da ilk eğitim yaparken yemek için sıraya girmiştik. Bir gün sıra bana geldiğinde bir bakarım koca bir kabin içinde berbat bir şey var yemek diye. Ben bunu yemem diyerek başladık tartışmaya ve ben vurdum bir kakma ve devirdim bütün yemek kazanlarını. Sonra kavga kıyamet derken kaçtım oradan. Beni ararlar ki cezalandıracaklar. Daha sonra komutan olan Albay geldi ve "Kemal Ahmet sen misin?" diye sordu. Meğer makinelerle ilgili bir sıkıntı varmış. Ben makinistim, anlarım bu işlerden dedim ve başladık çalışmaya. Daha sonra 2.5 ay Hayfa'da kaldık ve Yunanistan'a gitmek için yola çıktık..."

Yunanistan'da bulunan İngiliz birliklerinde görev yapmak üzere görevlendirilen katırcı ve kazmacı Kıbrıslı Türklerin ve Rumların gittikleri ilk yerler Hayfa ve İskenderiye sonrasında Yunanistan'ın Pire kenti olur. Buradan Atina, Larissa, Selanik gibi farklı bölgelere dağıtılan kazmacı ve katırcı Kıbrıslılar belki de savaşın dehşetini ilk defa Yunanistan'da gerçek manada hissetmeye başlamışlardır. Önce İtalyanların saldırısına ve işgaline uğrayan Yunanistan bütün gücünü bu işgali durdurmaya sevk ederken asıl tehlike daha sonra Hitler'in işgal kuvvetlerinden gelecektir (Keser, 2000:25). Yanmış, yıkılmış, perişan bir Yunanistan'la karşılaşan Kıbrıslı Türklerin ve Rumların moralleri bozulmakla beraber ilginç olan nokta bazı katırcı ve kazmacıların İkinci Dünya Harbi sonrasında da Yunanistan'da kalarak Yunan iç savaşı sırasında gerillalarla beraber mücadele etmeleridir. Bu katırcılar arasında kimliğini saklayarak Yunan direniş örgütlerine giren ve Almanlara karşı mücadele eden -tespit edilebilen- iki de Kıbrıslı Türk bulunmaktadır. Bu şekilde Yunanistan'a gönderilen ve burada Yunan partizanlarla beraber Almanlara karşı mücadeleye katılan Kıbrıslılardan birisi Mehmet Hasan Yeşilada olurken, diğeri de Ali Adataş'tır (Hasan Adataş, 15 Temmuz 2006). Özellikle Alman işgalinin başlamasıyla birlikte İngiltere'nin Yunanistan'daki

bütün asli unsurlarını derhal geri çekmesinin ardından bu ülkede kaderlerine bırakılan İngiliz askerlerinin tamamı ise Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlardan oluşmaktadır (Mustafa Tunçalp, 15 Kasım 2003). Doğaldır ki bazı Rumlar kolaylıkla Yunan vatandaşları tarafından koruma altına alınırken aynı şeyi Kıbrıslı Türkler için söylemek mümkün değildir. Pek çoğu bu ülkede hayatlarını kaybederken almanlar tarafından esir alınanlar ise yıllarca esaret hayatı yaşamak zorunda kalır. Kıbrıslı gönüllülerin gönderilecekleri ikinci cephe ise Fransa olacaktır. Kıbrıslı katırcılar daha sonra Kuzey Afrika’da Libya ve Mısır, Ortadoğu’da ise Suriye, Lübnan ve Filistin bölgelerine gideceklerdir. Bu arada oluşturulan Kıbrıs Alayı’na alınmak üzere ehliyetli sanatkârlara da ihtiyaç bulunmaktadır (Ali Tilki, 10 Temmuz 2003);

“...Daha bir sürü asker yazılan çocukla beraber Limasol, Polemidya’ya götürdüler bizi. Başladık Left-Right eğitime. Eğitim kampında 500–1000 civarında asker vardı bölük bölük ama hiç birisini tanımam. Türk ve Rum karışık askeri uniformalar içinde eğitim yapıyorduk. Benim askeri numaram 16426 idi. 1941 yılında böylece asker yazıldım ve iki üç ay eğitim bu şekilde devam etti. Polemidya’da barakalar, askeri çadırlar vardı. Yemekler fena sayılmazdı. Sabah kahvaltısında poliç dedikleri sütle pişirilen yulaf gibi bir şeyler verdik. Eğitimleri daha önceden yazılıp rütbeyi alan Türk ve Rumlar yaptırılırdı. Yıldızlılar, yani subaylar İngiliz idi...”

Söz konusu bu askeri kamplarda net olarak kaç askerin eğitimden geçtiği ve Kıbrıs dışına göreve gönderildiği bilinmemekle beraber yaklaşık olarak 9.000 Kıbrıslı Türk ile 19.000 civarında Kıbrıslı Rum’un bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu sayının toplam 35.000 civarında olduğu da ileri sürülmektedir. Ayrıca bazı kaynaklarda Türklere verilen askeri numaranın 1–5000 arasında olduğu, Rumlara verilen askeri numaraların ise 15.000–24.000 arasında olduğu, böylece toplam Kıbrıslı Türk ve Rum asker sayısının 14.000 civarında olduğu belirtilmekle beraber bu pek de mümkün görülmemektedir. İngiliz idaresi bu konuyla ilgili olarak isteklilerin 26 Haziran 1940 tarihine kadar müracaat etmeleri gerektiğini belirtirler. Alınacak olan sanatkârlar ise elektrikçiler, değişik makine tamircileri, motor makinistleri, motor tamircileri, bir tornayı veyahut bir demirhanenin makinesini işletebilecek tornacılar, demirciler ve bakırcılardır. Kıbrıs’ta buldukları zaman ortalama 2–3.5 lira civarında ücret alacak olan bu kimseler yurtdışına çıktıklarında ise 5 liraya yakın maaş alabileceklerdir. İlk ehliyet sınavını geçenler buna göre maaş alacaklardır. Tecrübe devresini tamamlayan askerlere buna uygun olarak maaş artışı verilecektir. İngilizler ayrıca yaptıkları duyurularla müsabıkların sağlık raporunu alıncaya ve yapılacak sanat ehliyet sınavını geçinceye kadar aletlerini satmamalılar ve işlerini bırakmamalıdır. Bu konuyla ilgili müracaatlar Kıbrıs Ahzı Asker Dairesi, 1, Shakespeare Sokağı-Lefkoşa adresine yapılacaktır (Vakit, 14 Haziran 1940).

Yaşanan Acılar ve Kıbrıs’a Gelmeye Başlayan Ölüm Haberleri

Öte yandan ilk defa ada dışına çıkmak ve farklı bir bayrağın altında cepheye sürülmek memleket hasretiyle birleşince duygusal anların yaşanması da kaçınılmaz olur ve askerler kâğıda kaleme sarılırlar (Söz, 1 Haziran 1940);

“Cenge Giderken Bir Askerin destanı
Ben Kıbrıslıyım, vatanım yeşil ada
Çıkmadım asla bir yere ben ondan maada
Bugün 16 Nisan 1940, günlerden Salı
Atalardan dinledim çok vakit bu masalı
Askeri koğuşumuz bir gecelik Lefkoşa
Çarşamba gün vasıl oldum askerlerin koğuşa
Haber aldım ailemden gelmişler koşa koşa
Fakat heyhat uçurdular benzeterek bir kuşa
Talihimiz böyleymiş görelim Majino’yu
İçelim harp şerbetini Fransa’daki suyu
Hitler’in bugünlerde fenalaşmıştır huyu
Henüz gencim, vardır ehlim, bir oğlan bir de kız

Hatırlarken ben onları kalbim eder cız cız
Gidelim arkadaşlar yardıma bir koşalım
O zalim Hitler’in boğazına yapışalım
Çok delidir harp açtı Büyük Britanya
Büyük Britanya hâkim olur yarın Almanya’ya
Çavuşumuz Sergeant Armar
Onbaşımız Korporal Cambo
Odur bizi irşad eden, odur bizi öğreten
Talimleri öğretirken bize tatlı dil döken
Anacığım sen dua et yedi aylık oğluma
Ölüm yoktur askerlikte şeref vardır bunu bil
Emir Hakle ölürsem ben, bu ayıp değil.

Dervish Mehmet Pte. Cy.1835
No 3 Squad Polemidia”

Kıbrıslı askerlerden oluşan birliklerin ada dışındaki görev alanlarına gitmeye başladıkları da gazete ilanlarıyla halka duyurularak katılımın artmasına çalışılır (Vakit, 31 Mayıs 1940);

“Kıbrıs Alayı

İlk Kazmacı Bölüğünün hariçte hizmet görmek üzere hareket etmiş olduğu umumun malumu olmak üzere ilan olunur. Polemidya’da birçok kimseleri daha kaydetmek halen mümkündür. Kıbrıs Alayına iştirak eylemek istiyorsanız isticale ederek evinize en yakın polis merkezine müracaat ederek isminizi kaydettingiriniz. “Kıbrıs Alayına ne suretle iştirak edilebilir?” ve “Kıbrıs Alayı” hakkındaki ilannameleri okuyunuz.”

İngilizlerin daha sonra yaptığı duyurularla da Kıbrıs Alayı için 18’den 42 yaşına kadar gönüllü herkese ihtiyaç duyulduğu ve 18 yaşından büyük ve 42 yaşından küçük olanların en yakın polis merkezine şahsen müracaat etmeleri istenir (Vakit, 21 Haziran 1940). Öte yandan İngiltere Kralının arzularına uygun olarak 8 Eylül 1940 Pazar günü “Milli Dua Günü” olarak belirlenir (Vakit, 6 Eylül 1940) ve bu tarihten itibaren takip eden her Pazar günü “Milli Dua Günü” olarak kabul edilir (Vakit, 6 Eylül 1940). Bu ilk Pazar gününde sabah saat 09.00’da Lefkoşa’da polis resmigeçit bölgesinde Kıbrıs’taki İngiliz ruhani vekilinin ve diğer dini vekillerin de davetiyle dini bir merasim düzenlenecektir. Söz konusu faaliyet için bilet çıkartılmayacak ve katılım için herhangi bir ücret söz konusu olmayacaktır (Vakit, 6 Eylül 1940). Bu dönemin bir başka ilginç gelişmesi ise Alman işgali altında bulunan Polonya’dan yaklaşık 500 Polonyalının adaya getirilmesi ve burada ikametlerinin sağlanmasıdır (Vakit, 6 Eylül 1940). Bu arada önce Mısır’a, oradan da farklı cephelerde savaşa gönderilen Kıbrıslı askerlerin mektupları da Baf’ın Stavrokono köyünden Mithat Hüseyin’in Mısır’dan yazdığı mektup gibi adaya gelmeye başlar (Vakit, 17 Mayıs 1940);

“Mağusa’dan vapura binerek sağ selamet Kahire’ye vasil olduk. Şimdilik talimlerimize devam ediyoruz. Her şeyimiz mükemmeldir. Rahat yeriz, içeriz, yatırız, kalkarız. Hâsılı hayatımızdan memnunuz. Çok şükür olsun hiçbir sıkıntımız yoktur, ne de kederimiz.”

Kıbrıs Türk basınına da yansıyan bir başka mektup ise Arçoz köyünden Şükrü Hacı Yusuf’a aittir ve annesine gönderilmiştir (Vakit, 16 Ağustos 1940);

“Geçen hafta, yani 19’unda olduğumuz yerden hareket ederek cepheye, harp yerine geldik. Size yazıyorum ki şimdi cepheyiz ve hiç merak etmemelisiniz. Çünkü biz gerideyiz ve aynı zamanda ilerlemekteyiz. Kuvvetli İngiliz orduları her gün millerce ileriye atılmakta ve aynı zamanda her gün için kuvvetimiz artmaktadır. Mektubumu alana kadar belki de hiçbir İtalyan kalmayacaktır. Çünkü olduğumuz yerde susuzluktan kendileri teslim oluyorlar ve onları seyrederez. Yiyecekleri de pek azdır. Oğlun burada çok rahattır. Yine buna sen emin ol ve inan. Anne sen kimsesine kulak verme ve hiçbir yalan havadise de sakın inanma, biz iyiyiz. Olduğumuz yer ne çok sıcak ve ne de çok soğuktur, tam Kıbrıs havası. Burada yiyeceğimiz fevkalade ve içecek suyumuz da boldur. Tekrar ediyorum anne, benden merak etme ve nasılsın bana yaz. Zannederim ki sana o üç dört kuruşumu veriyorlar değil mi? Lütfen verip vermedikleri hakkında bana malumat ver.”

Kıbrıslı katırcıların nelerle karşılaşacaklarını pek bilmeden önce Mısır’a, oradan da farklı cephelere gönderilmeye başlamaları, ardından başta uyum sorunu, askerlik tecrübelerinin olmaması, Rumlarla Türklerin aynı birliklerde görev yapması, savaşın daha yakından hissedilmesi, ölüm korkusu gibi pek çok sebeple birleşince problemler de ortaya çıkmaya başlayacaktır (Ali Tilki, 10 Temmuz 2003);

“...Gün geldi İngiliz’in parade dediği içtimadan sonra koydular bizi Mısır vapurlarına. Yıl ise yine 1941. Gideceğin yeri ise sana açıklamazlar. Daha sonra Mısır’a gittiğimizi açıkladılar. Hayfa veya İskenderiye’ye çıktık ve oradan da kampımızın bulunduğu Silibiş diye bir yere götürdüler bizi. Bizim grubumuz Türk Rum karışık 350–400 kişi kadardı. Burada Mustafa diye, Ruslaf diye Karpaz ve Limasol tarafından arkadaşlarım vardı. Burada 6 ay kadar eğitim yaptıktan sonra Filistin’e geçtik. Barakalar, çadırlar ve her taraf kum, kum, kum. Oradan Suriye’ye geçerek Suriye’yi tutan Fransız askerleriyle biraz çalışmalarımız oldu. Beyrut’ta radyo istasyonunun hemen yakınlarında Bil-Hassan diye bir yerde kamp kurduk. Yıl 1942 ve biz Şam yakınlarına kadar geldik. Bir, iki gün kamp yapar, siper kazar ve tekrar yürürdük. Olur da ki Türkiye Almanya ile saldırı yapar diye Suriye’den Lübnan’dan bu tarafa siperler yapardık. Daha sonra Ürdün’e geçtik ve orada bize katırlar temin ettiler. Burada da 6 ay, 1 sene kadar askeri malzeme, eşya, cephane taşırdık katırcılar olarak. İtalya’ya gideceğimiz zaman bu katırları bizden alıp başka yerlere gönderdiler ve biz de Yarımada isimli bir Yunan gemisiyle 10–15 gemilik konvoy halinde Sicilya’dan geçerek İtalya’ya gittik. Gemiler devamlı sisleme ve kamuflaj yaparak bizi İtalya’ya ulaştırdı ve biz de Almanların kontrolündeki Kasino Hattı’na getirildik. İngilizler o cepheyi bir türlü

kıramadılar. Uzun uğraşlardan sonra cephe düşünce hiç vasıtaya binmeksizin Alp Dağları'na kadar gittik. Sene 1942–1943 arası. Monte Blanc denilen yerde savaştık. O bölgede karların üzerinde kamp kurmuştuk. Bir insan boyu kar vardı etrafta ve karların altında da daha önceden yerleştirilmiş mayınlar vardı. Biz ise bu mayınları fark etmemiştik. Cephe düştükten sonra karlar da erimeye başlayınca koca koca mayınlar ortaya çıkmaya başladı. Bu arada Alp Dağları'nın 30 kilometre kadar gerilerine kadar gitmiştik. İki seneden fazla bir süre İtalya'da kaldım ve sonra da geri dönüş hazırlıkları başladı...”

Kıbrıslı katırcı Ali Tilki'nin unutamadığı olay ise Türkiye sınırına yakın bir bölgede konuşlandıklarında Türkiye'yi savaşa zorlayan İngiltere'nin bu baskıları sonrasında Türk-İngiliz ilişkilerinin kopma noktasına gelmesi ve her iki ülkenin neredeyse savaşa varacak bir duruma girmeleri karşısında takındıkları tavidir. Şanlıurfa'nın Suruç ilçesi güneyinde bir yerlerde konuşlanmış olan katırcılar birliğindeki Kıbrıslı Türkler “İngiltere ile Türkiye savaşa girecek olursa toplayabildiğimiz kadar silah ve cephaneyi alarak sınırı geçeceğiz ve Türk birliklerine katılacağız.” şeklinde karar alırlar ve beklemeye geçerler (Ali Tilki, 10 Temmuz 2003). Böyle bir çatışma ortamı gerçekleşmezken işler hiç de beklendiği gibi yürümez ve Kıbrıslı katırcılar cephelerde hayatlarını kaybetmeye başlar (Ali Tilki, 10 Temmuz 2003);

“...O güne kadar pek çok Kıbrıslı genç cephelerde hayatını kaybetti. İtalya'dan ayrılmaya yakın 1 Türk ve 1 Rum asker de mayına basarak öldüler. Burada ölenler Mehmet isimli bir Türk ile Gocco isimli bir Rum askerdi. Daha önce de bir sürü asker öldü ve yaralandı cephelerde. Bütün vücutları parça parça olduğu için İngilizler bu askerleri de oraya gömdüler ve başlarına da isimlerini yazdılar...”

Cepheden Kıbrıslı askerlerin ölüm haberlerini veren acı haberleriyle dolu gazete başlıkları da insanların yüreklerini yakmaya başlar (Söz, 31 İkinci Kanun 1941);

“Cephede Ölen Kıbrıslı erler

Ekselans Vali, Batı Çölü muharebesinde ölen Kıbrıslı erlerin adlarını aşağıda olduğu gibi teessürlere beyan ederler:

24. 12. 1940'da Anafodia köyünden Zafiris Mihail, Lefkoşalı Mehmet Rifat Onbaşı, Ayatomas köyünden Savas Ksedondid, Fidi köyünden Haralambos Hristodulu, Girneli N. Haralampos, Messoya köyünden Zeki Mehmet. Ölenlerin en yakın akrabalarına Kral ve Kraliçe namına taziyetler beyan edilmiştir.”

Ada dışında İngiltere adına savaşa katılan bu gönüllü askerlerden pek çoğu Fransa'da, Yunanistan'da, Girit, Afrika ve İtalya'da değişik cephelerde hayatlarını kaybederler, bazıları buralarda kaybolur ve kendilerinden bir daha haber alınamaz, esir düşenler Almanya ve Çekoslovakya'da bulunan esir kamplarında yıllarca esaret hayatı yaşamak zorunda kalırlar (Yaşın, 2003:350). Almanya ve Yunanistan'da kalmayı tercih edenler ise ya burada evlenirler veya kimliklerini gizleyerek yaşamak zorunda kalırlar (Özad, 2002:30);

“...28 Şubat 1940–27 Şubat 1947 yılları arasında Kıbrıs Alayı'na çavuş rütbesiyle katıldım. Kıbrıs, Mısır, Filistin, Tobruk, Bengazi ve Yunanistan'da askeri hizmette bulundum. 29 Nisan 1941'de Yunanistan'ın Kalamata şehrinde esir alındım ve Almanya'ya götürüldüm. Almanya'da 4 yıl esaretten sonra esir tutulmakta olduğum Hannover şehrinde 16 Nisan 1945'de ilerleyen İngiliz ve Amerika birlikleri tarafından özgürlüğe kavuşturuldu ve askeri uçakla derhal İngiltere'ye gönderildim. İngiltere'de sıhhi bakım maksadıyla askeri hastanede bir müddet kaldıktan sonra Kıbrıslıların kaldığı kampa nakledildim. Bu müddet içerisinde Rumlar Kıbrıs'a derhal nakledilmeleri için isyan çıkarmışlardı. Yaptıkları yaygaralar rezaletten ibaretti. Nihayet Kıbrıs'a geldik. Bu sefer Rumlar da çoğunlukta olan komünistler isyan çıkartarak Kıbrıs'a Rum idaresi istediler ve İngiliz askerleri tarafından sarıldılar. Bunlar Polemidya eğitim kampından alınarak 1 mil uzaklıktaki Ay Yorgudi denilen mevkide özel olarak kendileri için kurulan kampa nakledildiler. Bahse konu Ay Yorgudi kampında terhis edilinceye kadar İngilizlerin başına bela kesilmişlerdi. Onlar zafere destek değil, köstek olmuşlardı.”

Murad Hüsnü Özad'ın Hannover öncesinde bulunduğu yer ise Prag'daki Stalag savaş esir kampıdır. İlerleyen Rus kuvvetlerinden kurtulabilmek için aylarca Hannover yönünde yürütülen esirler daha sonra İngiliz ve Amerikan askerleri tarafından kurtarılır. Murad Hüsnü Özad'ın Prag'daki söz konusu Stalag esir

kampında beraber kaldığı arkadaşlarından birisi ise daha sonra dost olduğu Kıbrıs Rum toplumu liderlerinden Glafgos Klerides'tir. İkinci Dünya Savaşı'nda uçağının Alman hava savunma birliği tarafından düşürülmesi sonucu esir düşen ve aynı kampta getirilen Klerides daha sonra bu kampın sorumluluğunu Murad Hüsnü Özad'dan devralacaktır. Diğer savaş esirlerinin arasında kalan Glafgos Klerides, daha sonra Kıbrıslı Türk ve Rum esirlerinin bulunduğu bölüme geçmek isteyince yapılan gizli bir faaliyetle bu isteği gerçekleşir. Kalamata esir kampı Almanların Yunanistan'ı işgal etmesi sonrasında teslim olan İngiliz birliklerinde görevli Kıbrıslı Türklerin ve Rumların götürüldükleri kamptır. Esir alınan Kıbrıslıların pek çoğu Yunanistan'a ayak basmalarından sadece birkaç ay sonra esir alınmışlardır ve kendilerini çok sıkıntılı bir esaret hayatı beklemektedir. Esirler, Kalamata'da ahırdan bozma barakalarda, zemini toprak, saman ve gübre yığınlarıyla dolu, toz toprak içinde, tel örgülerle çevrilmiş kampa getirilirler. Kamptaki kötü esaret şartlarından kurtulmak için çaba harcayanlardan neredeyse hiçbirisini bunu başaramaz. Söz konusu kamplardan kaçmayı başarabilen nadir Kıbrıslılardan birisi ise "Çörenci" lakaplı Mehmet Yeşlida'dır. Kampta kalan esirlere yiyecek getiren bir Yunan çocuktan getirdiği ekmeklerin içinde kendisine bir pense getirmesini isteyen Mehmet Yeşlida ertesi gün istediği aletin ekmek içerisinde kendisine ulaştırılması üzerine zincirlerini keser ve karanlıktan da istifade ederek kamptan kaçmayı başarır ve Türkiye'ye ulaşır (Assmussen, 2004:145). Kampta geçici bir süre tutulduktan sonra Almanya'daki asıl kamplara gönderilen esirler buralarda da yaklaşık 4 yıl daha esaret hayatı yaşayacaklardır. Öte yandan İtalya'nın Yunanistan'ı işgal etmesiyle beraber Kıbrıs'ta durum biraz daha karışır. Durumu protesto etmek için adanın dört bir tarafında Türklerin de olumlu buldukları Rum gösterileri yapılır (Özad, 2002:31);

"...O zamanlarda Başpiskoposluk mevkiine Baf Metropolitisi Leondios vekâlet etmekteydi. İlanı harp dolayısıyla, her yerde olduğu gibi Limasol'da da Rumlar galeyana gelmişler ve şehrin anayolu olan Ay Andreu Bulvarı'nda yürüyüşe geçmeğe hazırlanmışlardı. Bu yönden Rum ileri gelenleri Türk tarafından da destek talebinde bulunmuşlardı. Rumların bu talebi Türkler tarafından müspet karşılanmıştı. O sıralarda Polemidya Training Center (Polemidya Eğitim Merkezi)'de baş eğitmeni (Chief Instructor) olarak hizmet görmekte idim. O zamanlar Polemidya Eğitim Merkezi'nin Komutanı Albay Barraghough isminde birisi idi. Yaveri Yüzbaşı James vasıtasıyla beni makamına çağırmişti... Bana İtalyanların Yunanistan'a karşı harp ilan ettiğini, saat 10.00'da Limasol'da Ay Andreu Bulvarı'nda bir yürüyüşün tertiplendiğini ve çavuşlarla istişarede bulunarak kamptaki Rum-Türk askerlerine bu yürüyüşe katılmaları hususunu talep etmişti."Sıra bu sıra. Belki durum dolayısıyla Rumlardan da kaliteli insan katılır askere" dedi. Bulduğumuz yer Limasol'a üç mil mesafede idi ve askerlerin taşınması için otobüsler hazır vaziyette beklemekteydiler. Saat takriben 09.15 civarında idi. Kampta gereken hazırlıklar yapıldıktan sonra Limasol'a hareket ettik ve nümayişe katılacak olan kalabalığa karıştık. Rumların Türklerden yürüyüş talepleri müspet karşılandığı için kalabalıkta hatırı sayılır Türk varlığı bulunmaktaydı. Papaz Yunan bayrağı, Arnavut Mahallesi hocası softa da Türk bayrağı taşımaktaydılar. Üniformalı biz askerler nispeten daha fazla ağırlık basıyorduk. Nihayet yürüyüş başladı. Rumların bu hareketlerimiz nedeniyle Türklere karşı memnuniyetleri gözlerinden belliydi. Bir aralık durum elektriklendi ve Rumlar daha ileri giderek "Zido i Turkia (Türkiye çok yaşasın.)" diye bağırmağa başladılar. Bunun üzerine softa Türk bayrağını, Rum papaz da Türk bayrağını taşımaya başladı. Bu sırada halkın heyecanı had safhaya ulaşmış oldu. Her şeye rağmen Türkün Rumlara yapmış olduğu bunca yardım ve fedakârlık unutulurken (Rumlar) biz Türklere karşı nefret ve düşmanlık hislerini devam ettirmekten geri kalmamışlardır."

Bu arada İngiltere Sömürgeler Bakanı Lord Lloyd özellikle Kıbrıs'tan gelen gönüllü askerlere moral verebilmek amacıyla onları ziyaret eder ve memnuniyetini Kıbrıs Valisine gönderdiği bir telgrafla da duyurur (Vakit, 26 Temmuz 1940). Bu arada, ilk defa ada dışına çıkan ve yabancı oldukları topraklarda savaşmak zorunda kalan Kıbrıslı askerlerin moral ve motivasyonlarını en üst seviyede tutabilmek için başka çareler de aranmaya başlanır. Bunun için yapılan ilk faaliyet askerleri kışla dışına çıkartarak farklı bir ortamda hoşça vakit geçirmelerini emin etmektir (Vakit, 2 Ağustos 1940);

"Londra dâhilinde gezinti yapan bir grup Kıbrıslı asker hakkında mufassal malumat veriliyor. Kıbrıslı askerlere çok iyi muamele edildi. Onlara Hyde Park gezdirilmiş, tiyatroya götürülmüşler, Londra Kulesi (Tower of London) gösterilmiştir. Bundan başka askerler dünyanın en büyük fabrikalarından birisi olan Havilland tayyare fabrikasını gezdiler. Kralın sarayındaki muhafız alayının değiştirilme merasiminde bulundular. Kıbrıslı askerler daha birçok yerleri gezdikten maada ziyafetlerde bulundular ve hayvanat bahçesini dolaştılar. Kıbrıslı askerler bu bahçe ile gördükleri tayyare fabrikası hakkındaki hayretlerini

gizleyemiyorlar. Hepsi de bu gezintiden ve kendilerine gösterilen misafirperverlik ve nezaketten büyük bir zevk duymuşlardır.”

Öte yandan Yunanistan ve Girit'in önce İtalyanların saldırısına uğraması ve daha sonra da Alman orduları tarafından işgal edilmesi sonrasında aynı durumun Kıbrıs adası için de söz konusu olabileceği endişesiyle İngiliz hükümeti Kıbrıs adasını savunmaya yönelik olarak Cyprus Volunteer Force adı verilen Kıbrıs Gönüllüler Gücü isimli yeni bir askeri teşkilat daha oluşturur. Kıbrıs Katırcılar Alayı'nda olduğu üzere tamamen gönüllülük esasına göre ancak maaş karşılığında görev yapacak bu kuvvetteki gençler 24 saat esasına göre askerlik yapmak yerine boş vakitlerinde veya haftanın belli günlerinde görev yapılabileceğinden çok büyük rağbet gösterirler. Serbest çalışan insanlardan devlet memurlarına kadar pek çok kişi bu birliğe girebilmek için müracaat eder. Aynı günlerde Kıbrıs Genel Valisi Sir William Denis Battershill'in yerine atanan yeni Kıbrıs Valisi Sir Charles Campbell Woolley de Meşveret Meclisi'nde 6 Kasım 1942 tarihinde bir konuşma yaparak o an içinde bulunulan durumu gözler önüne serer (Halkın Sesi, 8 Son Teşrin 1942);

“...Harp şimdi dördüncü senesinde olmakla beraber şimdiye kadar düşman hücumundan masun kaldık. El'an tarlarımızı sürüyoruz ve rahatsız olmaksızın hasadımızı topluyoruz. Evlerimiz el'an bütün duruyor ve harbin harap ettiği yerlerdeki milyonlarca insanların çektiği hatıra gelmedik felaket ve sefaletten haberimiz yoktur. Bu fenalıklardan masun kaldığımızı yalnız şükretmekle kalmayalım, fakat ona hak kazanmak için önümüzdeki sene de zafere hizmet edelim. İyi talihimiz artık gafil davranmamıza bize hak vermiyor. Keyfiyet, bilakis bunun aksidir. İşittiğimiz Büyük Mihver kıskaç hareketi el'an vardır. Ve onun pençeleri uzak ise de hissedemeyiz. Bu tehlikeyi bir taraftan kendi kuvvetlerimiz karşılıyorsa da onun tehdidinden bu adada el'an salim bulunmuyoruz. Adamızı aşılmaz bir kale haline getirerek kahraman Maltalıların kurduğu modeli tatbik etmeliyiz. Biz de onlar gibi icap ettiğinde şahsi menfaatlerimizden feragat etmeliyiz. Kıbrıs'ta gıda maddesi yetiştirilebilecek bir karış ekilmemiş toprak bırakılmamalıdır. Bütün lüks, lüzumsuz masrafları kesmeliyiz. İhtikâr ve kara Pazar merhametsizce ezilmelidir. Geçen sene zarfında müdafaa işleri için geniş adımlar attık ve düşmanı emniyetle karşılayacak bir durumda bulunuyoruz. Daha çok insan isteriz. Vücutları elverişli olan gençleri memleketlerinin emrettiği vazifeyi yapmaya davet ederim. Bu vazife kendi doğdukları, yetiştikleri memleket ve dövüştükleri dava uğrunadır. Ben onlara memleketleri için gurur duymalarını ve onu müdafaa için de gurur duymalarını tavsiye ederim.”

Avrupa'da savaşın yayılmacı bir seyir izlemesi üzerine İngiliz yetkililer kahvehanelerden günlük yerel gazeteler, ilan, broşür ve afişlere kadar pek çok yol kullanarak askere yazma işlemlerine hız verir (Halkın Sesi, 1 Temmuz 1943);

“Leymosun'dan

Bugün öğleden evvel saat 9.30'da Belediye önünde ve etrafını çeviren yollardaki kalabalık kitlesi her zamanki kalabalıklardan çok daha büyüktü. Kıbrıs adasının her köşesinden gelmiş olan gönüllüler alkışlar arasında ellerinde İngiliz ve Yunan bayrakları olduğu halde hürriyet şarkısını çağırarak kendilerine ayrılan sahayı işgal etmişlerdi. Saat tam 9.30. Leymosun belediye Reisi Mr. Plutis L. Sarva, Belediye Sarayı'nın balkonuna yerleştirilmiş olan mikrofon başında göründü. Bir çeyrek saat kadar devam eden nutkunda hürriyet için dövüşe, savaşa, mücadeleye gitmenin ehemmiyet ve kıymetini anlatarak gönüllülere yol açıklığı ve muvaffakiyet dilemiştir. Ondandır sözü Mağusa Belediye Reisi Mr. Adam Adamandos'a bırakmış ve o da gönüllülere ne büyük ve insani bir vazifeye gitmekte olduklarını anlattıktan sonra hepsine iyi talih temennisinde bulunmuştur. Bundandır sözü gönüllülerden Mağusa Belediye Azası Mr. Christos Savva, Leymosun-Baf Şeriye Hâkimi Esad Bey, gönüllülerden Dr. Marko Markulli almışlar ve hepsi de askeri vazifenin ne mukaddes olduğunu tebarüz ettirerek nihai zaferin muhakkak elde edileceğini ve hürriyet için sonuna kadar çalışmak icap ettiğini beyan etmişlerdir. Bunlardan sonra Leymosun Sayın Komiseri Mr. Arthur söz almış ve Yunan, İngiliz milli marşları çalınarak nutuklara son verilmiştir. Şimdi saat tam 10. Polisin bandosu çalmaya başladı. Gönüllüler üçer dörder bandoyu takip ederek halkın sürekli alkışları arasında Polemidya'ya doğru yol almışlardır. Tahminen 500'den fazla olan gönüllülerin bandoyu takip ederek askeri kampına doğru yaptıkları yürüyüş her hazır olanın hafızasında uzun müddet yaşayacağından kimsenin şüphesi yoktur. Onların dimdik duran başları önde olduğu halde ve göğüsleri şişkin olarak yaptıkları yürüyüş mutlaka muzaffer olarak döneceklerini ispata kâfi idi. Yolları açık, Tanrı yardımcıları olsun.”

Kadınların da Askere Yazılmaya Başlamaları

İngilizlerin ada içinde ve dışarıda görev yapacak şekilde ayrı askeri güçler oluşturmasına paralel olarak Kıbrıslı kadınların da askere yazılmaları konusunda çalışmalar başlatılır ve “Auxilliary Territorial Service (Yardımcı Vatan Gücü) adı verilen ve Kıbrıslıların kısaca A. T. S. Olarak adlandırdıkları askeri yardımcı birlikler teşkil edilmeye başlanır. Söz konusu cephe gerisi görevi yapacak yardımcı kadın birliklerinde stenograf, şoför, telgraf ve telefon görevlisi, santral görevlisi operatör, depo hizmet görevlisi, aşçı ve emir eri olarak çalışacak 18–40 yaş arasında kadınlara ihtiyaç duyulduğu bildirilir. Sağlık problemi olmayan bu genç kız ve kadınlar günlük 2 şilin ücret alacaklardır. Öte yandan kadınların bu şekilde işlerde çalışmaları o dönem Kıbrıs adasında pek de alışıldık bir durum olmadığından bu durum önceleri epeyi yadırganır ve yapılan propaganda faaliyetleri karşılığını bulamaz. Bu durumu önlemeye yönelik arayışlara girişen İngiliz idaresi ise söz konusu birliğin Ortadoğu Komutanı Chitty’i 1942 yılında Kıbrıs adasına getirmekte bulur. Komutan Chitty ise adaya gelir gelmez başta başkent Lefkoşa olmak üzere pek çok yerde toplantılar yaparak Kıbrıslı kadınların tereddütlerini gidermeye çalışır (Halkın Sesi, 19 Ağustos 1942);

“Analar, babalar! Biliyorum sizden istenen çoktur. Kızlarınızın gitmesi kolay bir şey değildir. Fakat harp kolay bir iş değildir. ATS teşkilatının subayları kadındır. Refah ve disiplini idare edenler yine kadındır. Anneler! ATS’ye iştirak edecek kızlarınıza çok ihtimam gösterileceğine inanınız. Düşmanın şimdiye kadar dokunmadığı ve hiçbir zaman da dokunmayacağını zannettiğim adadan ATS’ye iştirak etmekle vazifenizi yapmış oluyorsunuz.”

Savaşın Bitmesi ve Kıbrıslı Katırcıların Terhis Olmaları

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermeye başladığı günlerde ise İngiltere adına Kıbrıs dışında pek çok cephede görev yapmak üzere teşkilatlandırılmış Kıbrıs Alayı ile ada sathında görev yapmak üzere teşkil edilen Kıbrıs Gönüllü Kuvvetleri tek bir çatı altında toplanarak Cyprus Regiment adı verilen Kıbrıs Alayı kurulus (Gürkan, 1996:112). Bu birlik daha sonra savaşın bitmesiyle paralel olarak yavaş yavaş terhis edilir (Söz, 13 Şubat 1946);

“Kıbrıslı Askerlerin Terhisi ve Daha Fazla Hizmet İçin Fırsat

Aşağıdaki resmi tebliğ Orta Şark Kuvvetleri genel idare merkezi tarafından çıkarılmıştır;

Kıbrıs Alayı’na mensup askerlerin terhislerinin hızlandırılması gayesini güden bir şema Kıbrıs kuvvetlerindeki bütün rütbelere bildirilmiştir. Aynı zamanda hali hazırda hizmet etmekte olup orduda kalmak isteyenler terhislerinin kendi arzularına göre bir veya iki sene geri bırakılmasını istemeye davet edilmişlerdir. Bütün askerlerin orduda kalıp kalmayacakları hakkında kati kararlarını vermek için Şubat ayının sonuna kadar vakitleri vardır. Bu zaman zarfında askerler Kıbrıs’taki ailelerine bu hususta malumat verip onların fikirlerini alabileceklerdir. Orduda kalmak istemeyen askerlerin terhisleri Mart ayının ortasında başlayacak ve askeri ihtiyaçlar nazarı itibara alınmak şartıyla 1946 Haziran’ının sonunda (yaş ve hizmet grubu 65’e kadar-o da dâhil olmak üzere-) tamlanacaktır.

Hızlandırılmış terhis hâlihazırda yaş ve hizmet grubu 66 ve daha yukarısına, diğerlerine daha az bir müddet hizmet etmeleri ekserisinin Avrupa’da zafer gününden sonra yazılmaları dolayısıyla şamil olmayacaktır. Diğerlerinin terhislerinin intizam dâhilinde olmasını sağlamak gayesiyle NCO’lar (Astsubaylar) ve mütehasıslar gibi lüzumlu erlerin terhisleri mensup buldukları yaş ve hizmet grubunun terhisinden itibaren üç aya kadar mecburi olarak geri bırakılacaktır. Bu mecburi terhis kâfi miktarda NCO ve mütehasıs gönüllü, hizmetlerinin uzatılmasını gönüllü olarak istemediği takdirde tatbik edilecektir. İstikbal göz önünde bulundurularak bütün askerlere muvazzaf bir Kıbrıs ordusunda hizmete alınmaları bildirilmiştir. Bu hâlihazırda askeri otoriteler tarafından düşünülmekte olan bir meseledir. Böyle bir ordunun kurulması karar altına alındığı takdirde şimdi hizmette devam eden askerlere bu yeni orduda hizmet hususunda tercih hakkı verilecektir. Terhis edilmekte olan askerlerin yerini almak maksadıyla şimdi talim ve terbiye için yeni yazılacak askerlere ihtiyaç vardır.

17.5 yaşından 30 yaşına kadar bütün erkekler RASC hizmetlerinde (şoför ve makinist olarak) kazmacı kumpanyalarında, yük ve nakliyat işlerinde ve sair muhtelif yerlerde çalışabilirler. Kıbrıs Alayı’nda daha evvel hizmet görüp terhis edilen veya hızlandırılmış terhis planı gereğince terhis edilen kimselere yeni şartların zuhuruna kadar tekrar yazılmak hakkı verilmeyecektir. Hâlihazırda askeri

suçlardan dolayı hapis cezası çekmekte olanların vaziyeti, hızlandırılmış terhis planının Haziran sonunda tamamlandırılmasından sonra gözden geçirilecektir. Bu gözden geçirmenin neticesi hakkında hiçbir tebliğ neşredilmeyecektir. Fakat cezalarını çekmekte olan kimselerin tavri hareketleri gözden geçirme makamının kararına tesir etme hususunda mühim bir yer teşkil edecektir. Cezalarını çekmekte olan kimselere bu tesir hususunda malumat verilmiştir.”

İngiltere bir yandan oluşturduğu Kıbrıs birliklerini terhis edip dağıtmakla uğraşırken bir yandan da yeni oluşumlar içerisine girmektedir. Ancak ada dışındaki savaş şartlarını duyan veya bizzat yaşayan bazı gönüllü askerler ise Kıbrıs dışında görev yapmayı reddederler. Bu şekilde hareket ederek askeri emirlere karşı çıkan ve Kıbrıs dışında görev yapmayı reddeden 208 asker çıkarıldıkları askeri mahkeme tarafından farklı cezalara çarptırılırlar (Söz, 13 Şubat 1946). Bu askerlerden 12 kişi 3 yıl, geriye kalanlar ise 2 sene hapis cezasına çarptırılırlar. Böylece savaşın başladığı andan itibaren İngiltere adına değişik cephelerde görev yapmak üzere farklı isimler altında kurulan ve toplam 28 bin Kıbrıslı Türk ve Rum’un görev yaptığı birlikler görevlerini tamamlar. Söz konusu 28 bin kişinin yaklaşık üçte birini ise Kıbrıslı Türkler oluşturmaktadır. Savaş sonrasında askerden terhis edilen ve boşta kalan bu insanlara İngilizler yine de bir takım haklar ve imtiyazlar sağlar ve işsiz kalmış eski askerlere zoraki de olsa sahip çıkmaya çalışarak bazılarını polis, gardiyan gibi görevler vermek suretiyle iş sahibi yapar (Ali Tilki, 10 Temmuz 2003);

“... Kıbrıs’a geldikten sonra artık biz de sıramızı bekliyorduk ve sıramız gelince bizi de askerden çıkardılar ve bize birer kat sivil elbise, şapka, gömlek, kravat, potin, çorap verdiler ve askerliğimiz bitti. Bundan epeyi sonra mükâfat olarak 125 Kıbrıs Lirası para verdiler. Hepsisi, herkes çıktı yalnız 5–10 kişi gönüllü olarak kaldı ve tekrar askerliği devam ettirmek istediler ve 9 sene askerlik yaptılar. Ondan sonra polis oldum. İki evladım vardı ve izin isteyince vermediler. Ben de oradan ayrıldım ve havaalanında çalışmaya başladım. 1952’de Süveyş Savaşı çıkınca tekrar yazılıp polis oldum ve Süveyş’e gittim.”

Askere yazılan ve sadece 10 günlük bir eğitimden geçirilen Kıbrıslı askerler önce Fransa’da, Yunanistan’da, Girit’te, Kuzey Afrika ve İtalya’da savaşlara katılır, pek çoğu esir düşerken, yüzlercesi de Kıbrıs adasından uzakta hayatlarını kaybederler. Kıbrıslı katırcıların İngiltere adına katıldıkları cephelerde toplam kayıpları 272 Kıbrıslı Rum ve 63 Kıbrıslı Türk olmak üzere isimleri bilinen 338 kişiyle beraber toplam 600 kadardır (Assmussen, 2004:144). Ancak geleneksel İngiliz politikasının gereği olarak İngiltere’nin dönem içerisinde savaş kayıplarını açıklamaması nedeniyle çok daha fazla olması gereken kayıpların düşük gösterildiği de ileri sürülür (Osman Nizami, 13 Nisan 2001). Bu dönemde yaklaşık 2.500 Kıbrıslı Türk de esir düşerek Almanya, Çekoslovakya ve İtalya’daki esir kamplarına götürülür. Kalamata esir kampında kalan esirler arasında bulunan Kıbrıs Rum Yönetimi eski lideri Glafgos Klerides ise görev yaptığı İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri’ne ait uçağının düşmesi sonucu esir olur. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden sonra Meşveret Meclisi’nde yapılan bir toplantıda, savaşta hayatını kaybeden Kıbrıslı katırcılar hakkında da bilgi verilir (Halkın Sesi, 16 Ocak 1947). İngiliz ordusunda görev yaparken farklı cephelerde esir düşen Kıbrıslı katırcılardan adaya ilk dönen 6 kişilik grup hastalık ve sakatlık nedeniyle öncelik verilerek suretiyle Ocak 1944 tarihinde adaya gelir. Söz konusu bu grupta bulunan Kıbrıslı katırcılar CY/2971 Limasollu Emir Cemal, CY/908 Laptalı Gregoris A. Boyadjis, CY/1615 Lefkoşalı Arif Mehmet, CY/2598 Limasollu Mustafa Nıdy, CY/138 Pano Arodhesli Argyros Ch. Pefkarou ve CY/15578 Larnakalı Mehmet Şevki’den oluşmaktadır (The Cyprus Post, 25 Ocak 1944). Mağusa Komiseri tarafından karşılanan 6 kişilik ekibin genel ihtiyaçları da Kızılhaç tarafından giderilir. Bu arada adaya gelmesi beklenen ikinci esir grubu ise birincisine göre oldukça kalabalıktır ve 300 kişiden oluşmaktadır. Bu esirler arasında 35 Türk de bulunmaktadır (Halkın Sesi, 10 ve 16 Son Teşrin 1944).

Kıbrıs Valisi R.E.Trunbull tarafından yapılan açıklamaya göre Mayıs 1946 tarihi itibarıyla Kıbrıs Alayı bünyesinde 16.451 Kıbrıslı Türk ve Rum gönüllü olarak görev almış, ‘Kıbrıs Alayı’na iştirak eden 5.633 erden 50’sinin vazifede, 21’inin aldığı yaralardan ve 104’ünün de yaralanarak, 58’inin vazifeleri müddetince hastalanarak öldüğü, 188’inin harpte yaralandığı ve 47’sinin kayıp olduğu’ bildirilir (Halkın Sesi, 16 Ocak 1947). Buna göre 233 Kıbrıslı katırcı savaşta hayatını kaybetmiş durumdadır (Ateş, 17 Ocak 1947). Kayıplar ve yaralananlar ise bu sayıya dâhil değildir. Bu açıklamanın hemen bir yıl sonrasında verilen habere göre de Kıbrıslı katırcıların kayıpları aşağı yukarı aynı durumdadır (Halkın Sesi, 14 Ocak 1948);

“Resmen tespit edildiğine göre geçen harp yıllarında muhtelif cephelerde 2.000 Kıbrıslı esir düşmüşlerdir. Bütün harp yıllarında Kıbrıslı askerlerde ölenler ve kaybolanların sayıları şöyledir; Ölenler: 233, Kayıplar: 47”

Çek Cumhuriyeti'nin başkenti Prag'da bulunan mezarlıkta halen CY/15177 askeri sicil numaralı Hasan Bekir dâhil 11 Türk ve 6 Rum olmak üzere toplam 17 Kıbrıslı katırcıya ait mezar bulunmaktadır; ancak bugün itibarıyla bu sayının çok daha fazla olduğu bilinmektedir. Kimliği ve nerede hangi mezarlıkta olduğu bilinen Kıbrıslı asker sayısı ise 338 olarak tespit edilmiştir (Osman Nizami, 13 Nisan 2001). İsimleri, hangi ülkelerde ve hangi mezarlıklarda oldukları bilinen Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk askerler Mısır, Habeşistan, Fransa, Almanya, Yunanistan, İsrail, İtalya, İngiltere, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, eski Yugoslavya, İsviçre, Lübnan, Libya, Polonya, Sudan, Suriye ve Tunus olmak üzere toplam 18 ülkedeki 49 ayrı mezarlıktadır. Buna göre Mısır'da İskenderiye (7 mezar), İlliopolis (3 mezar), İsmailia (3 mezar), El Kantara (1 mezar), El Alamein (20 mezar), Moaskar (8 mezar), Port-Said (1 mezar), Süveyş (3 mezar), Fayd (2 mezar), Sollum (11 mezar) mezarlıklarında, Habeşistan Keren (2 mezar), Fransa Şiallon (1 mezar), Almanya'nın Hannover (1 mezar), Berlin Brandenburg (4 mezar), Yugoslavya'nın Belgrad (1 mezar), İsviçre'nin Vivei (1 mezar), Yunanistan'ın Atina (73 mezar), Phaleron (22 mezar), Girit'in Suda (2 mezar), İngiltere'nin Leicester (1 mezar), Preston (1 mezar) ve Staffordshire (1 mezar) mezarlıkları, İsrail'in Kayiat (7 mezar), Ramleh (9 mezar), İtalya'nın Ancona (14 mezar), Aretzo (1 mezar), Kazerta (1 mezar), Cassino (9 mezar), Koriano Ritz (4 mezar), Milano (1 mezar), Napoli (2 mezar), Paduas (3 mezar), Ravenna (3 mezar), Salerno (1 mezar), Çezena (3 mezar), Faenza (5 mezar) ve Forli (3 mezar) mezarlıkları, Kıbrıs'ta Lefkoşa (58 mezar), Lübnan'da Beyrut (3 mezar), Sidon (1 mezar), Libya'da Tripoli (1 mezar), Bingazi (1 mezar) ve Tobruk (3 mezar) mezarlıkları, Polonya'da Krakow Rakowicki (3 mezar), Sudan'da Hartum (1 mezar), Suriye'de Şam (1 mezar), Çek Cumhuriyeti'nde Prag (17 mezar) ve Tunus'ta da Metz El Bab (1 mezar) mezarlıklarında toplam 338 Kıbrıslı katırcı bulunmaktadır (CVA, 1999:9).

KAYNAKÇA

A- Arşiv Kaynakları

I- Kıbrıs Rum Eski Muharıpler Derneği Arşivi (KREMDA).

II- Kıbrıs Türk Eski Muharıpler Derneği Arşivi (Osman Nizami Bey Arşivi).

III- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).

1- Kıbrıs Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi Reisi A. Said ve Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi azası ve sabık Kavanin azası M. Necati Özkan tarafından Başbakan İsmet İnönü'ye 26 Nisan 1937 tarihinde gönderilen rapor BCA.030.10.130.28.19.

B- Basılı Kaynaklar

CYPRUS VETERANS' ASSOCIATION (1999). 60th Anniversary From The Establishment of the Cyprus Regiment 1939–1999, Lefkoşa.

CYPRUS VETERANS' ASSOCIATION (1995). World War II, 50th. Anniversary of the Antifascist Victory 1945–1995; Participation and Contribution of Cyprus in The Second World War, Lefkoşa.

DEMİRAG, Fikret (1999). Şu Müthiş Savaş Yılları, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.

GÜRKAN, Haşmet Muzaffer (1996). *Bir Zamanlar Kıbrıs'ta*, Lefkoşa.

İZMEN, Mehmet Ali (2005). *İkinci Dünya Savaşı ve Kıbrıslıların Katkısı*, Ankara.

ÖZAD, Murad Hüsnü (2002). *Baf ve Mücadele Yılları*, Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.

YÜCELEN, Hasan (2006). Akıncılar (Luricina) Türklerinin Yüz Yıllık Var oluş Mücadelesi, Lefkoşa.

C- Makaleler

ASSMUSSEN, Jan (2004). “The Cyprus Regiment: Greek and Turkish Cypriots in a Joint Military Force”, *Journal of Cyprus Studies*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Special Issue 26/27, Volume 10, Cilt 2004, s. 141.

KESER, Ulvi (2000). “İkinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'a Yardım Faaliyetleri”, *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S.25-26'dan Ayrı Basım, s.7–25.

ÖZTÜRK., Yegâne (1998). “İçimizden Biri”, *Kıbrıs Mektubu*, S.3, Cilt 11, No.3, s. 26.

YAŞIN, Özker (2003). “Polis Osman'ın Rodos Anıları”, *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında Destanlar ve Ağutlar Üzerine Bilgiler-Belgeler-Araştırmalar*, No.7, s.350–357.

Ç- Süreli Yayınlar

Halkın Sesi

Vakit

Ateş

Söz

The London Gazette

Aneksartitos

Kıbrıs Postası

The Cyprus Gazette

The Cyprus Post

D- Sözlü Tarih Çalışması

- 1- Merhum Mehmet Ali İzmen'le 12 Ekim 2006 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.
- 2- Kıbrıs'taki ilk yeraltı mücadele örgütlerinden Volkan'ın kurucularından birisi olan merhum Kemal Mişon ile 12 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'daki evinde yapılan görüşme.
- 3- İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusunda katırcı olarak görev yapan Ali Tilki ile 10 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
- 4- Kıbrıs Türk Katırcılar Birliği Başkanı merhum Osman Nizami Bey ile 13 Nisan 2001 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
- 5- Babası ve dayısı da bir katırcı olan merhum Cafer Ertuğrul (Jeff Ertughrul) ile 3 Şubat 2007 tarihinde Londra'da yapılan görüşme.
- 6- Kıbrıslı Türk katırcı Ali Adataş'ın oğlu Dr. Hasan Adataş ile 15 Temmuz 2006 tarihinde Lefkoşa'da ve 18 Mart 2007 tarihinde Ankara'da yapılan görüşmeler.
- 7- Kıbrıs Türk Kültür Derneği İzmir Şubesi eski Başkanı merhum Mustafa Tunçalp ile 15 Kasım 2003 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.